

Kerkenvisie Gemert-Bakel

Gemeente Gemert-Bakel

In samenwerking met:
Hylkema Erfgoed B.V.
&
COUP B.V.

Met dank aan:
kerkeigenaren en andere
betrokken partijen

september 2022

<i>Titel</i>	<i>Kerkenvisie Gemert-Bakel</i>
<i>Datum</i>	<i>september 2022</i>
<i>Adviseurs</i>	<i>Hylkema Erfgoed B.V. & COUP B.V.</i>
<i>Door</i>	Gemeente Gemert Bakel: <i>Patrick de Wit</i> Hylkema Erfgoed: <i>Merel Spruit</i> COUP: <i>Amanda Boesjes</i> <i>Henk Jan Lekkerkerk</i> <i>Eline Amsing</i>
<i>Vormgeving</i>	<i>Eve Robidoux</i>

Woord vooraf

door wethouder Hanneke Coppens

Met tien kerkgebouwen is de gemeente Gemert-Bakel rijk aan religieuze gebouwen. De ouderdom van de kerken varieert: sommige gaan terug tot de middeleeuwen, anderen zijn pas na de Tweede Wereldoorlog gebouwd. In onze gemeente is daardoor een breed scala aan religieuze architectuur te bewonderen. Naast architectuurhistorische waarde hebben de kerken voor vele inwoners ook sentimentele waarde.

Doordat er steeds minder mensen naar de kerk gaan, komen steeds meer kerken leeg te staan. Ook in Gemert-Bakel merken we dat. Een leegstaande kerk heeft geen meerwaarde voor een dorp óf voor het gebouw. Gebruik zorgt namelijk voor behoud van een gebouw. Reden voor de rijksoverheid om een subsidie beschikbaar te stellen voor gemeenten om een visie te ontwikkelen op de toekomst van het religieus erfgoed in hun gemeente. Omdat we de kerkgebouwen voor de dorpen willen behouden hebben we daarom dankbaar gebruik gemaakt van deze subsidiemo-

gelijkheid en Hylkema Erfgoed en COUP gevraagd een kerkvisie te ontwikkelen waarin de toekomst voor onze kerkgebouwen wordt onderzocht. Welke kerken zullen in de toekomst hun religieuze functie behouden en voor welke kerken zal een nieuwe functie moeten worden gezocht?

Bij enkele kerken speelt al een (voornemen tot) herbestemming. Door de kerkvisie in een vroeg stadium op te pakken hopen we de herbestemming van kerken te kunnen combineren met andere maatschappelijke aandachtspunten, zoals de woningbehoefte, centrumontwikkelingen en verouderde multifunctionele accommodaties. Inmiddels is, na gesprekken met de diverse betrokkenen, het onderzoek afgerond en ligt er een mooie rapportage die ingaat op de geschiedenis én de toekomst van onze mooie kerkgebouwen. We hopen dat deze rapportage inspireert tot het vinden van een toekomstbestendig gebruik van het rijke religieus erfgoed in de gemeente Gemert-Bakel.

Een toekomstschets Gemert-Bakel in 2037

Een willekeurige zaterdagavond in Gemert-Bakel in 2037. De zon staat laag en werpt een gouden gloed over het agrarische landschap van deze Brabantse Peelgemeente. In de uitgestrekte bossen fluiten de vogels zacht hun wijsje. Enkele fietsers doorkruisen het ontginningslandschap en staan kort stil bij één van de vele kapelletjes. Een hardloper in Gemert loopt nog een kort rondje om het imposante kasteel en de historische Sint Jans-Onthoofdingskerk.

Naast de rust die heerst op deze avond is het rondom de Christoffelkerk in Elsendorp juist een drukte van belang. Op het Christoffelplein speelt een jong gezinnetje. Uit de grote gemeenschapszaal, die ooit ruimte bood aan vele kerkgangers, klinken vrolijke tonen. Het is de vaste repetitieruimte van de fanfare die repeteert. In één van de kleinere zalen in de voormalige kerkzaal wordt al druk vergaderd voor het komende carnavalsseizoen. In de kapel, die nog steeds wordt gebruikt voor de diensten, worden voorbereidingen getroffen voor de oecumenische dienst die zondag gehouden zal worden in samenwerking met de Protestantse Gemeente Gemert-Boekel van De Vossenbergh.

In De Rips is de avondwake werkgroep bij elkaar om een begrafenissen voor te bereiden. De grote zaal is multifunctioneel te gebruiken. Hij doet regelmatig dienst als kleinschalig theater en wordt gebruikt voor klassieke muziekuvoeringen. Daarnaast kunnen alle Ripsenaren een uitvaart houden

in de voor hen zo vertrouwde Heilige Margaretha Maria Alacoque.

In Bakel is het deze avond rustig rondom de Willibrorduskerk, in tegenstelling tot overdag. De kerk vervult een multifunctionele functie voor het dorp. Veel functies uit het voormalige buurthuis zijn nu ondergebracht in de kerk. Naast de financiële voordelen van dit meervoudig gebruik, is de kerk hierdoor volop van betekenis voor de samenleving. Verschillende lokale initiatieven en verenigingen hebben hun vaste plekje gevonden. Daarnaast is er nog altijd de mogelijkheid om een kaarsje te branden in wat ooit het koor van de kerk was.

In de tuin van de Sint-Antonius Abtkerk in De Mortel worden rondom een vuurtje diepzinnige gesprekken gevoerd door de gasten van hotel Antonius. Naast de Bed and Breakfast in de pastorie zijn er in de voormalige kerkzaal losstaande hotelkamers gerealiseerd. De gasten genieten niet alleen van nationaal park de Groote

Peel, maar ook van een meditatieverblijf in de voormalige kerk.

Verderop in Milheeze staat een bijzondere supermarkt. De enige supermarkt van Nederland met een houten gewelf en een orgel. Sinds de Willibrorduskerk is omgevormd tot de plaatselijke supermarkt is de kerk als het ware van iedereen.

De weerhaan op de torens van Handel en Gemert schitteren in het late avondlicht. Beide kerken zijn nog volop in gebruik door de Parochie. De diensten trekken bezoekers vanuit de wijde omgeving. Daarnaast komen door het jaar heen mensen van heinde en verre naar Handel om Maria te ontmoeten. De heilige moeder is voor velen een belangrijke bron van inspiratie en troost. Daarnaast biedt het processiepark plaats aan grootschalige processies en bedevaarten waarbij heel Handel een warme en welkome plek biedt aan pelgrims.

Dit is een inspirerende voorstelling

van hoe de toekomst van verschillende kerken in Gemert-Bakel er uit zou kunnen zien. Of en in welke vorm deze toekomstschets werkelijkheid wordt is ongewis. Hoe dan ook zullen zich in de nabije toekomst grote veranderingen voordoen in en rondom de kerken. Als dit op een goede proactieve manier wordt benaderd liggen er mooie kansen om deze plekken van inspiratie, ontmoeting, viering en historie in de verschillende dorpskernen blijvend van betekenis te laten zijn.

Met deze kerkenvisie hopen we te inventariseren, inspireren en voorzichtig te verkennen waar de mogelijkheden liggen voor een duurzaam gezamenlijk toekomstperspectief voor de kerkgebouwen die zo belangrijk zijn in de gemeenschap. Deze kerkenvisie is tot stand gekomen in samenwerking tussen de kerken en de gemeente. Gezamenlijk zal actief gezocht moeten worden naar samenwerkingskansen. De kerkenvisie geeft een analyse van de kerkenopgave en sluit af met aanbevelingen voor vervolgstappen.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
Een blik op te toekomst	5
Inhoudsopgave	6
Hoofdstuk 1: Introductie	7
Hoofdstuk 2: Onderzoeksmethode	8
Hoofdstuk 3: Onderzoeksresultaten: Context Gemert-Bakel	10
Hoofdstuk 4: Onderzoeksresultaten: Cultuurhistorisch Onderzoek	16
Hoofdstuk 5: Onderzoeksresultaten: Toekomstverwachting	22
Hoofdstuk 6: onderzoeksresultaten: Sterkte-zwakteanalyse	26
Hoofdstuk 7: Vervolg & aanbevelingen	28
Bijlage 1: Kerkenpaspoorten	34
Bijlage 2: Inspirerende voorbeelden	46

1. Introductie

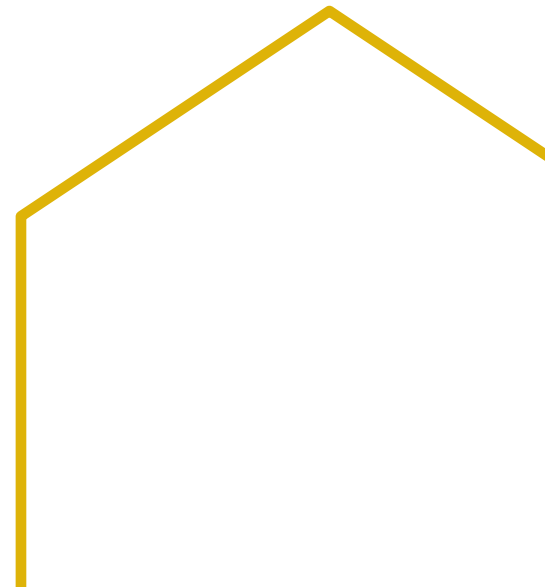
Veel kerken en andere religieuze gebouwen staan op dit moment voor grote uitdagingen. Een groot aantal van deze vaak monumentale gebouwen verliezen hun religieuze functie of hebben deze al verloren. Daarmee komen deze religieuze gebouwen leeg te staan. En leegstand doet afbreuk aan de gebouwen. Gebouwen die met liefde gebouwd en onderhouden zijn door lokale gemeenschappen raken erg vervallen of worden door de centrale ligging als interessante plekken gezien voor sloop en nieuwbouw.

Om dit te voorkomen is het goed om proactief te handelen en naar de toekomst te kijken. Daarin speelt de burgerlijke gemeente ook een grote rol. Veel kerkgebouwen zijn immers van groot belang voor het aanzien van dorpen en steden en dragen in hoge mate bij aan de identiteit van plaatsen, wijken en buurten. Het zijn, naast gebedshuizen, vaak punten van oriëntatie en herkenning

in het landschap. Daarnaast draagt de gemeenschap die zich in de loop van de tijd rond een kerkgebouw heeft gevormd, veel bij aan het maatschappelijk leven van kernen.

Om die reden heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) geld ter beschikking gesteld voor het opstellen van kerkenvisies. Daarin pakken kerken en gemeente de handschoen op om gezamenlijk een duurzaam toekomstperspectief voor het religieuze erfgoed te ontwikkelen.

Ook de gemeente Gemert-Bakel heeft de decentralisatie-uitkering aangevraagd om zo samen met de kerkeigenaren te gaan voor een duurzaam toekomstperspectief. Voor de gemeente vormt de kerkenvisie een belangrijke bouwsteen in de nieuwe omgevingsvisie. Juist omdat de kerken een belangrijke plaats innemen in het maatschappelijk leven van Gemert-Bakel.

2. Onderzoeksmethode

Het kerkenvisietraject is een gezamenlijk proces van kerkeigenaren en de gemeente. De gemeente heeft door de aanvraag van de decentrale uitkering bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) het proces gestart. De RCE stelt bij het verstrekken van de kerkenvisie geen eisen aan de vorm van de kerkenvisie. De gemeente Gemert-Bakel heeft Hylkema Erfgoed en COUP gevraagd het proces te begeleiden.

COUP en Hylkema Erfgoed zijn onafhankelijke adviesbureaus die gespecialiseerd zijn in erfgoedbehoud en-ontwikkeling.

Een belangrijk doel van de kerkenvisie is om het gesprek op gang te brengen tussen kerken en gemeente en in een later stadium omwonenden. Het gaat hierbij allereerst om kennismaken en luisteren naar elkaars belangen en perspectief. Gezamenlijk wordt dit vervolgens omgezet in doelgerichte actie.

Het traject is opgedeeld in twee fases. In fase 1 wordt de kerkenvisie opgesteld waarna in fase 2 verdiepend onderzoek plaatsvindt en vervolgacties worden opgepakt. Fase 1 bestaat uit de volgende stappen:

1. Het voeren van gesprekken met de eigenaren en gebruikers van de 10 kerken met als doel kennismaken, doelstellingen van de kerkenvisie bepalen en de toekomstverwachting van de kerken in beeld krijgen.
2. Het bespreken van de uitkomsten uit deze gesprekken in een workshop met gemeenteambtenaren met als doel om de opgave te bespreken en om de toekomstige ontwikkelkansen te verkennen.
3. Het uitvoeren van cultuurhistorisch onderzoek en in beeld brengen van de kernwaarden door Hylkema Erfgoed. Van elke kerk is een paspoort gemaakt (zie bijlage 1).

4. Het opstellen van een concept kerkenvisierapportage en conclusies, aanbevelingen en vervolgacties bepalen op gemeentelijk niveau.
5. Terugkoppeling naar kerkeigenaren en gemeenschappelijke thema's, toekomstige ontwikkelkansen en vervolgacties bespreken.
6. Oplevering definitieve kerkenvisierapportage en bestuurlijk besluitvormingsproces.

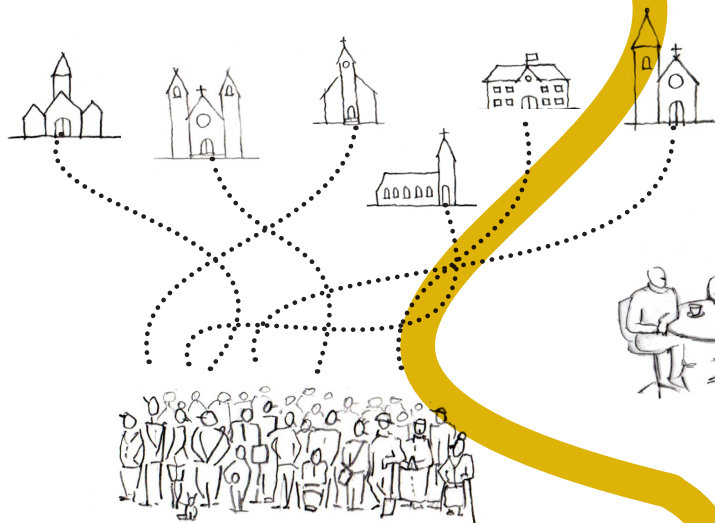
Na de eerste fase van het onderzoek wordt een tussenrapportage opgeleverd waarin de inventarisatie van alle kerken in Gemert-Bakel is opgenomen, de opgave wordt geschetst en aanbevelingen worden gepresenteerd. In een tweede fase kan een vervolg worden gegeven en kunnen concrete stappen worden gezet, gebaseerd op de uitkomsten van de eerste fase.

Iedere gemeente en gemeenschap is uniek, daarom is ook ieder kerkenvisietraject uniek. Er is ook geen sprake van een rechtlijnig proces: bij iedere stap wordt gekeken wat de beste vervolgstap is. De kerkenvisie van Gemert-Bakel is daarom enig in zijn soort en toegespitst op dat wat nodig is voor een duurzaam toekomstperspectief voor de religieuze gebouwen in deze specifieke Peelgemeente.

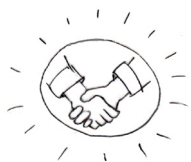
Fase 1:

inventariserende fase (stap 1 en 2)

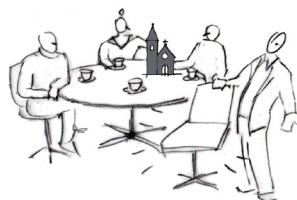
Kennismaken en verkennen met
stakeholders: kerkeigenaren, gemeente,
kerkgangers, buurten e.a.

Vaststellen gemeenschappelijke doelen en
werkwijze: op maat

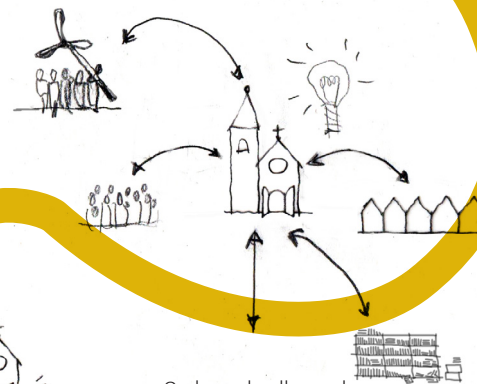
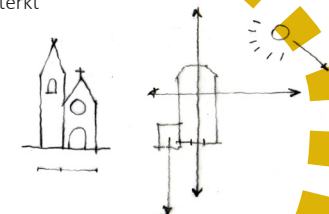

Oplevering Kerkenvisie
naast rapport en inventarisatie zijn nu de
kansen per kerk in beeld. Het traject van
de Kerkenvisie stopt hier, een vervolg kan
plaatsvinden (5 en 6)

Fase 2: uitwerkingsfase (stap 3 en 4)

Verdiepend onderzoek op gebouwniveau,
toekomstkansen worden versterkt

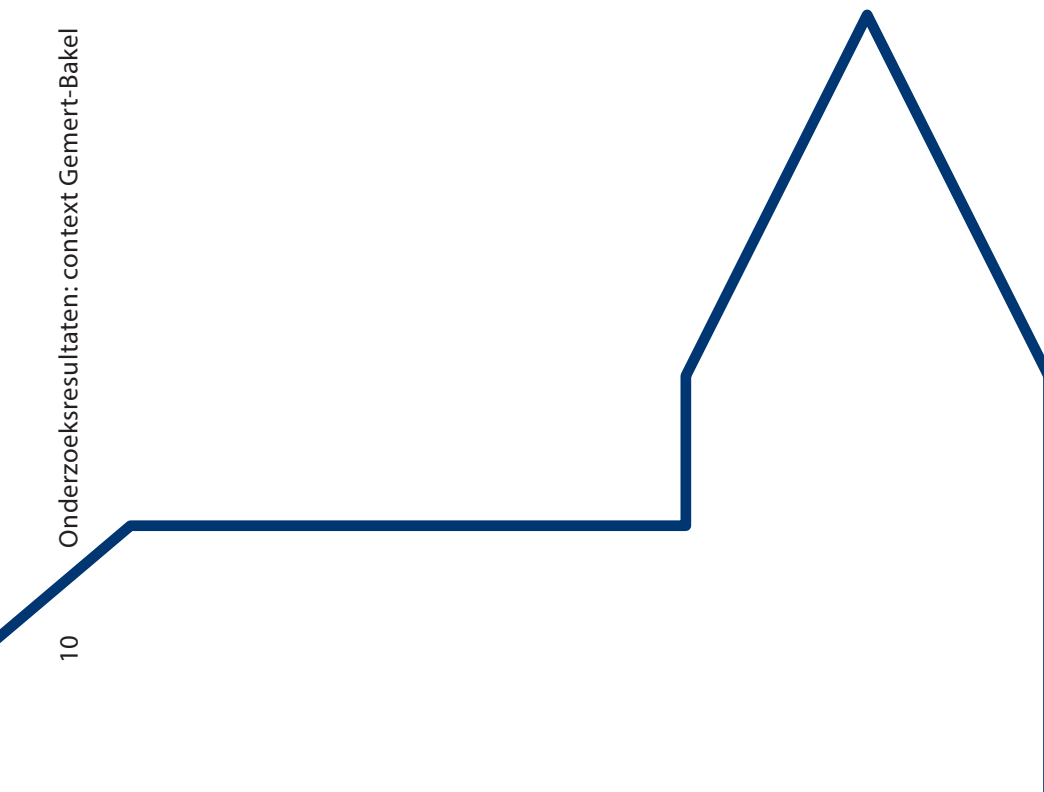

Onderzoek rollen en kansen
bij zowel gemeente,
kerkgemeenschap als omgeving
gebouw
gebied en context
geloof en gebruik businesscase

Levend document
Samenwerking en gesprekken gaan door,
het document wordt steeds aangevuld
met relevante ontwikkelingen. Proactief
wordt nagedacht over nieuwe kansen
voor leegkomende kerken en actie
ondernomen.

3. Onderzoeksresultaten: context Gemert-Bakel

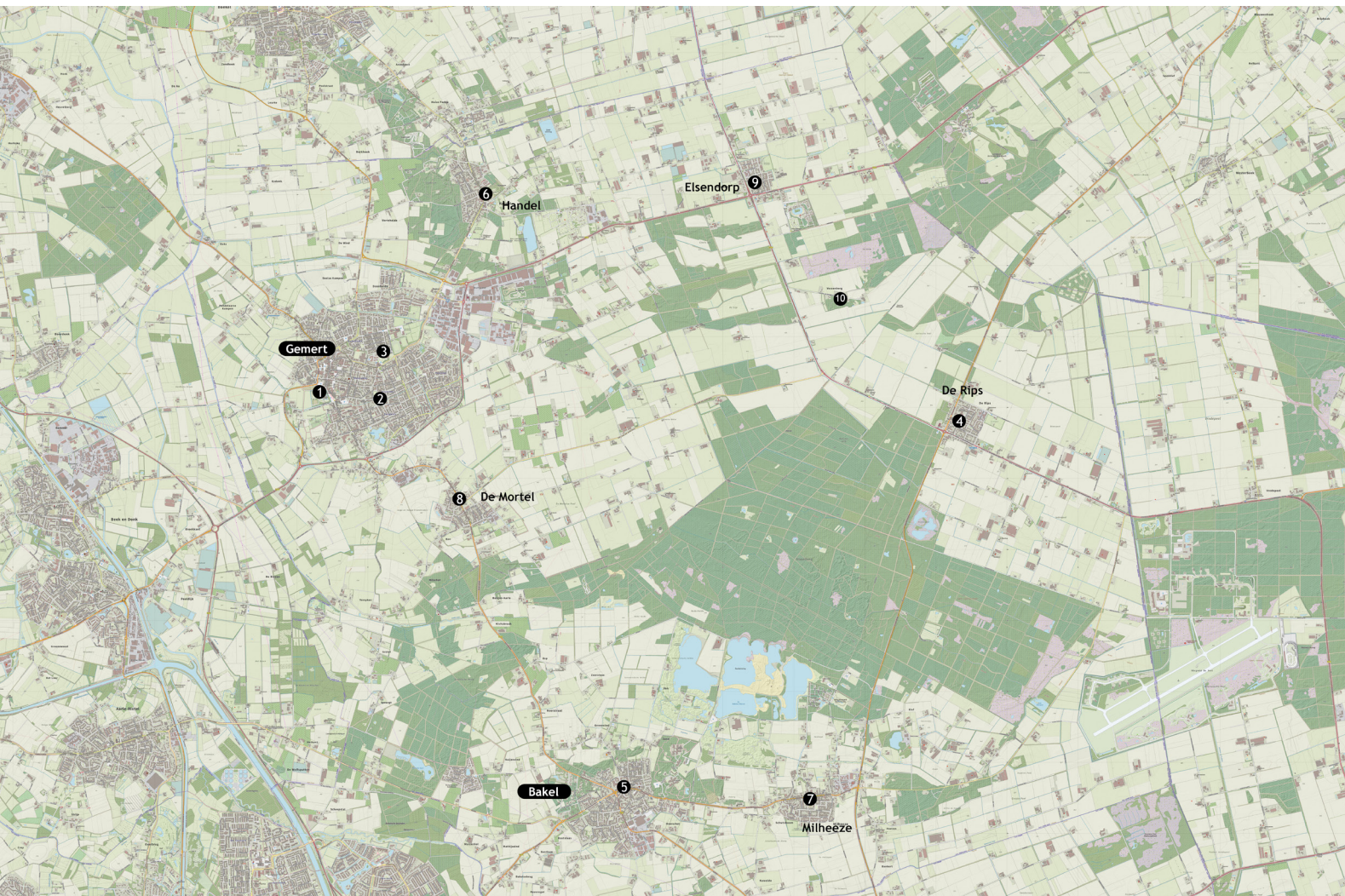
Gemert-Bakel is een Brabantse gemeente gelegen in het Peelgebied met een van oorsprong voornamelijk Rooms-Katholieke bevolking. Het rijke roomse leven van weleer is in Gemert-Bakel duidelijk terug te zien in het aanwezige erfgoed. Katholieke kerken met hun torens domineren het landschap en markeren zo de verschillende kernen in de gemeente. Ze laten eeuwen van religiebeleving zien. Er zijn middeleeuwse kerken, maar ook meerdere kerken uit het eind van de 19e en begin van de 20e eeuw, toen het katholieke geloof een grote bloei doormaakte. Na de vele vernielingen in de Tweede Wereldoorlog zijn meerdere kerken hersteld en herbouwd. In de periode van de Wederopbouw zijn ook nieuwe kerken gebouwd en in de uitbreidingswijken zijn in de jaren '60 en '70 ook nog parochiekerken gerealiseerd.

Naast de aanwezigheid van kerkgebouwen is de grote betekenis

van de religiebeleving op veel meer plaatsen terug te vinden. Zo zijn er meerdere kleine kapelletjes en kruisbeelden te vinden. Van grote waarde en betekenis zijn ook de diverse voormalige kloosters in de gemeente. Een groot deel van de kerken wordt omringd door begraafplaatsen die in bijna alle gevallen behoren tot de kerk.

De Onze Lieve Vrouwe ten Hemelopneming in Handel is een bekend Mariabedevaartsoord. Naast de fraaie kerk uit de 15e eeuw met Mariakapel, trekt ook het processiepark met een rozenkransweg, een kruisweg en een buitenaltaar ieder jaar vele bezoekers. De Sint-Christoffelkerk in Elsendorp kende ook een traditie van grote bezoekersaantallen door de jaarlijkse autozegening. Sint Christoffel is namelijk van oudsher de beschermheilige van de reiziger. En elk jaar op Tweede Paasdag vindt er een motorzegening plaats bij de Sint Willibrorduskerk in Milheeze.

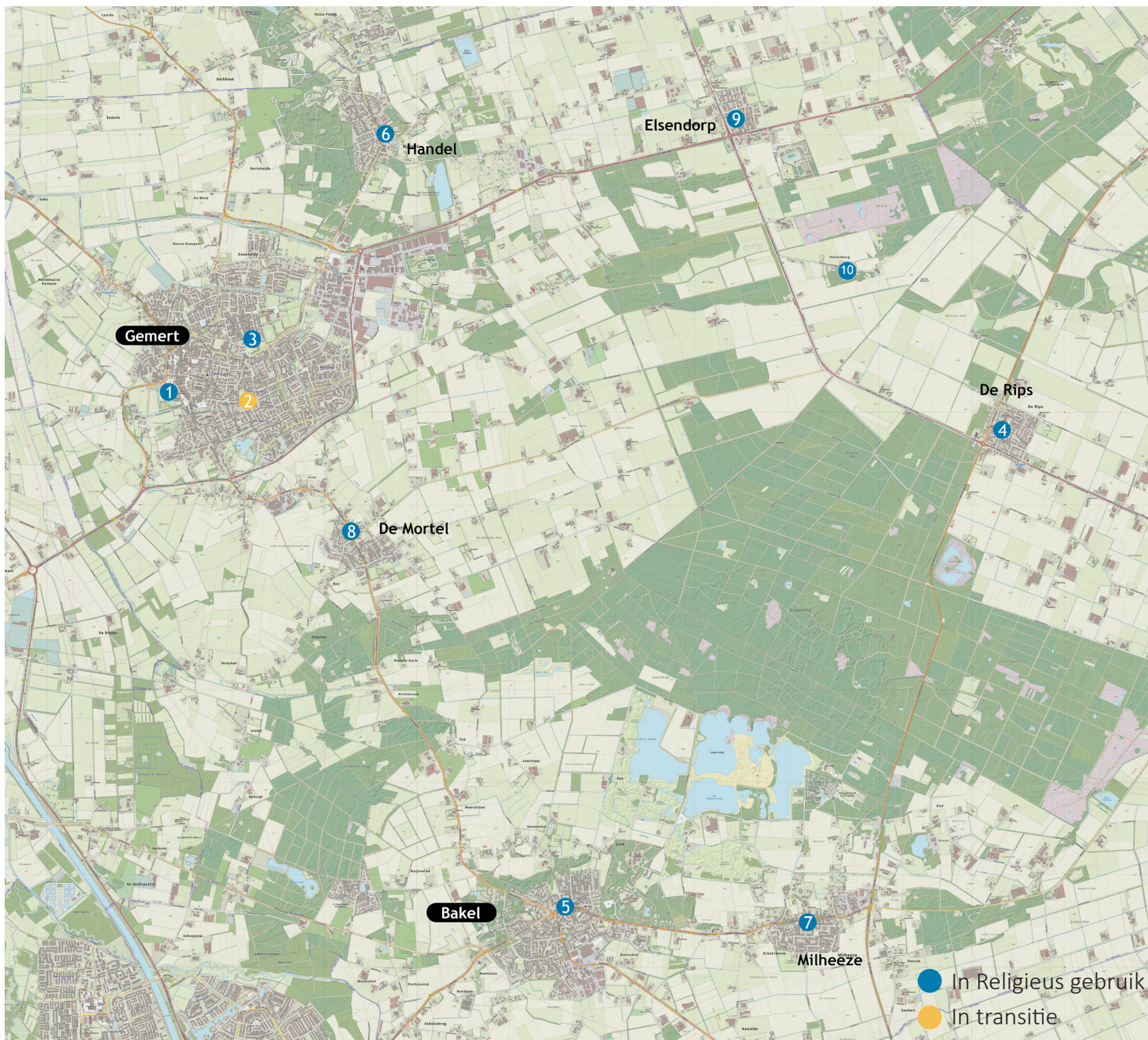

De gemeente Gemert-Bakel kent tien kerkgebouwen, verspreid over acht kernen. In iedere kern staat ten minste één kerk, in Gemert staan drie (voormalig) kerkgebouwen.

- ① *Sint-Jans-Onthoofding kerk*
- ② *Sint Gerardus Majella*
- ③ *Koninkrijkszaal Jehovah's Getuigen*
- ④ *H. Margaretha Maria Alacoque*
- ⑤ *Sint Willibrorduskerk*
- ⑥ *Onze Lieve Vrouwe ten Hemelopneming*
- ⑦ *Heilige Willibrordus*
- ⑧ *Sint Antonius Abt*
- ⑨ *Sint-Christoffel*
- ⑩ *Vossenberkerk*

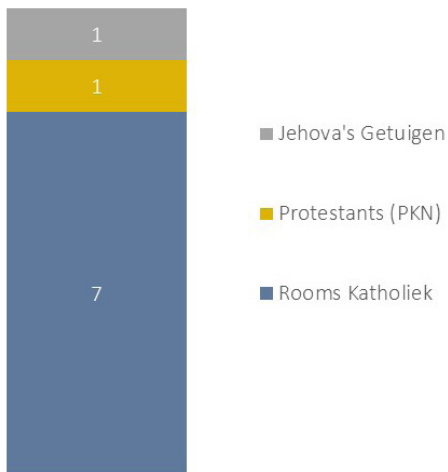
Functie

Negen van de tien kerken in de gemeente Gemert-Bakel hebben hun religieuze functie behouden. Zeven kerken worden gebruikt door katholieken, één door een protestantse gemeente en er is één Koninkrijkszaal van de Jehovah's Getuigen. De Gerardus Majellakerk is in de jaren '80 al deels herbestemd. Omdat de kerk toen al te groot was zijn er een bibliotheek en woningen in gekomen om daarmee de kerkruijmt te verkleinen. Sinds 2015 is de kerk aan de eredienst onttrokken en verder in transitie. Eigenaar Goed Wonen Gemert, een woningcorporatie, zoekt op het moment naar een passende nieuwe invulling, waaronder sociale huurwoningen.

- 1 *Sint-Jans-Onthoofding kerk*
- 2 *Sint Gerardus Majella*
- 3 *Koninkrijkszaal Jehovah's Getuigen*
- 4 *H. Margaretha Maria Alacoque*
- 5 *Sint Willibrorduskerk*
- 6 *Onze Lieve Vrouwe ten Hemelopneming*
- 7 *Heilige Willibrordus*
- 8 *Sint Antonius Abt*
- 9 *Sint-Christoffel*
- 10 *Vossenberkerk*

● In Religieus gebruik
● In transitie

Denominatie

Het Rooms-Katholieke geloof is de dominante geloofsdienominatie in Gemert-Bakel. Hoewel ook hier het kerkbezoek sterk is teruggelopen, zijn veel inwoners nog altijd in meer of mindere mate betrokken bij de lokale kerk. Vaak is dat beperkt tot Kerstmis, bruiloften en uitvaarten, maar er zijn er nog veel mensen die als vrijwilliger een steentje bijdragen of deelnemen in één van de commissies of verenigingen die aan de kerk gelieerd zijn.

Begraafplaatsen

Acht van de tien kerken beheert ook een begraafplaats. Dit is een relatief hoog percentage wanneer we dit vergelijken met landelijke cijfers. De begraafplaatsen worden veelal door de vrijwilligers vanuit de desbetreffende kerk onderhouden. De begraafplaatsen zijn een voorziening voor de gemeenschap en daarmee van belang voor de gemeente.

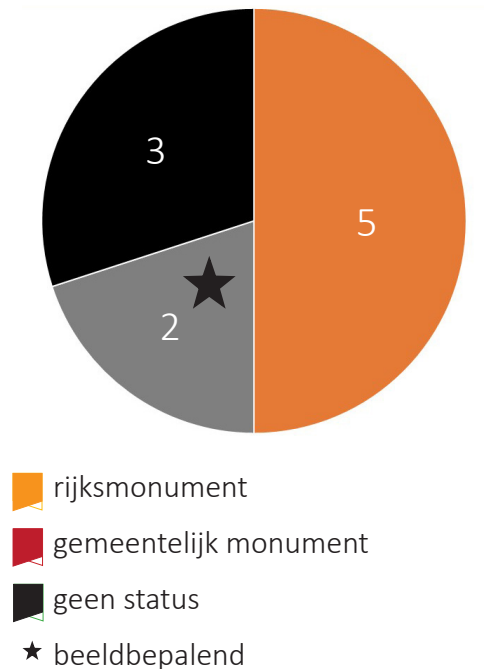

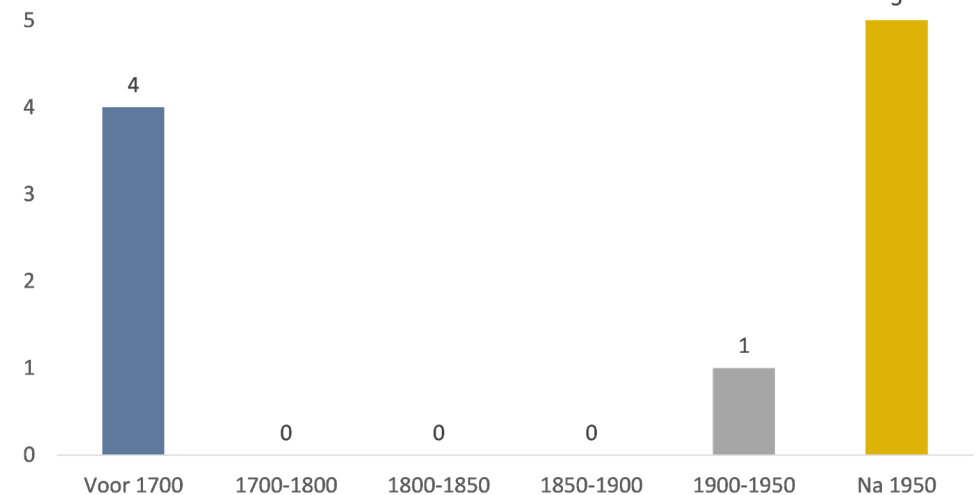

Monumentstatus

Vijf van de tien kerken zijn als rijksmonument beschermd: de Sint Jans Onthoofding in Gemert, de Sint Willibrordus in Bakel, de Onze Lieve Vrouwe ten Hemelopneming in Handel, de Heilige Willibrordus in Milheeze en de Sint Antonius Abt in De Mortel. Voor drie kerken is een gemeentelijk monumentstatus in procedure, maar nog geen feit: de H. Margaretha Maria Alacoque in De Rips en de beeldbepalende kerken de Sint-Christoffel in Elsendorp en de Sint Gerardus Majellakerk in Gemert. Drie kerken uit de 20e eeuw zijn niet beschermd.

1	Sint-Jans-Onthoofding kerk	1437
2★	Sint Gerardus Majella	1959
3	Koninkrijkszaal Jehovah's Getuigen	1991
4	H. Margaretha Maria Alacoque	1965
5	Sint Willibrorduskerk	16e eeuw
6	Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming	1434
7	Heilige Willibrordus	1845
8	Sint Antonius Abt	1902
9★	Sint-Christoffel	1959
10	Vossenberghkerk	1981

Bouwperiode

In Gemert-Bakel zijn vier kerken waarvan de oudste bouwdelen uit de middeleeuwen dateren: de kerk van Sint Jans Onthoofding, de Sint Willibrorduskerk in Bakel en

ten Hemelopneming in Handel. In de kleinere kernen zijn veelal kerken uit de naoorlogse periode te vinden zoals de Heilige Margaretha Maria Alacoque in De Rips en de Sint-Christoffelkerk in Elsendorp.

4. Onderzoekresultaten: cultuurhistorisch onderzoek

De religiegeschiedenis van Gemert-Bakel

De gemeente Gemert-Bakel bestaat uit de kernen Gemert, Bakel, Handel, Milheeze, De Mortel, De Rips en Elsendorp. In 1997 gingen de gemeenten Gemert en Bakel en Milheeze op in de fusiegemeente Gemert-Bakel. Sinds enkele jaren zijn ook de Rooms-Katholieke kerken binnen de gemeentegrenzen gefuseerd tot de Parochie Heilige Willibrordus. De voorzieningen van de Parochie zijn sindsdien in Gemert gecentreerd. De zeven verschillende kerkdorpen binnen de parochie hebben (nog) wel hun eigen kerk behouden, maar de pastores en het bestuur zijn sindsdien overkoepelend voor alle kerkdorpen.

De gemeente ligt in het Brabantse Peelgebied en kent uitgestrekte natuur- en ontginningsgebieden. De grootste kern is Gemert, dat een regionale voorzieningenfunctie heeft en een bijzondere geschiedenis

kent als commanderij van de Duitse Ridderorde en als Vrije Heerlijkheid. Hiervan getuigt een aantal belangrijke monumenten zoals het Kasteel Gemert en de Latijnse School, de kerk van Sint Jans Onthoofding en de naastgelegen begraafplaats. Ook het dorp Handel kent een rijke geschiedenis als Mariabedevaartsoord, ontstaan vanuit een hoeve van de Duitse Ridderorde. De Rips en Elsendorp zijn typische ontginningsdorpen, ontstaan door de verkoop van heidegronden aan particulieren, in Elsendorp betrof dat voornamelijk protestantse kapitaalbezitters. Ook Bakel, De Mortel en Milheeze hebben hun eigen historische bijzonderheden die bepalend zijn geweest voor het beeld en de identiteit van de dorpen en zeker ook voor de religieuze dimensie daarvan.

De Duitse Orde

De plaats Gemert was rond 1200 al een 'Vrije Heerlijkheid' van het geslacht Van Gemert. Rutger van Gemert sloot zich aan bij de Duitse Ridderorde en liet na zijn dood zijn erfdeel na aan de Orde, waaronder het gebied van het huidige dorp Handel. Zo werd de basis gelegd voor de Commanderie Gemert, die viel onder de Landcommanderie Biesen, dat als hoofdvestiging het kasteel Alden Biesen in België had. In 1366 ging ook een groot deel van Gemert over naar de Orde, de heerlijkheid viel daarna volledig onder het gezag van de commandeur. De Duitse Orde beheerde onroerende goederen en zorgde voor het geestelijk leven en de zielzorg binnen de commanderie. Ze bouwde en onderhield kerkgebouwen en leidde priesters op. In 1587 werd de Latijnse

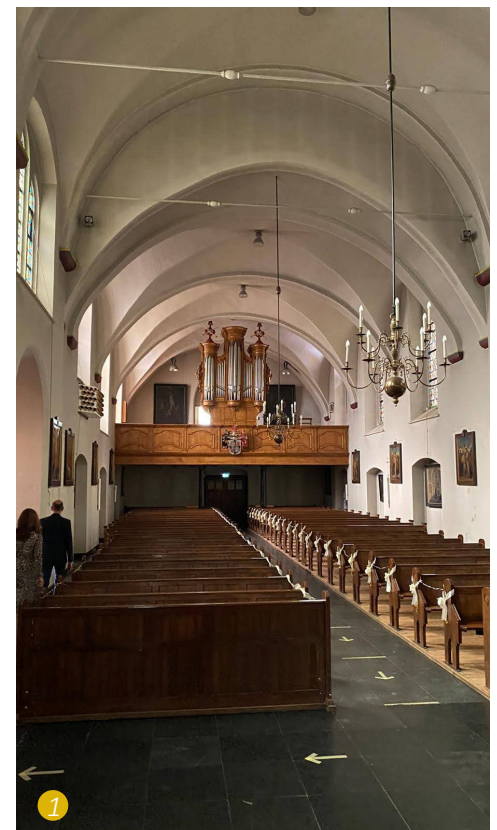
School opgericht. Zo ontstond een belangrijk katholiek centrum met internationale betekenis en verbindingen.

De **Sint Jans Onthoofding** kerk is gebouwd in het midden van de 15e eeuw, maar werd in 1853 ingrijpend verbouwd in neogotische stijl. De kerk vertegenwoordigt met haar grote cultuurhistorische waarde (relatie met het kasteel en geslacht Van Gemert en de Duitse Orde) en bouwhistorische waarde (de rijke gelaagdheid van bouwfasen) een bovenparochiaal belang. De kerk is als rijksmonument beschermd.

Bakel, Milheeze, De Mortel en Handel zijn net als Gemert oudere nederzettingen en hebben kerken met een rijke historische

gelaagdheid (zoals de **Sint Willibrorduskerk in Bakel**) die een belangrijke stedenbouwkundige en cultuurhistorische rol vervullen voor de parochie. De Duitse Orde heeft een grote stempel gedrukt op deze kerkgemeenschappen.

Handel neemt daarbij een belangrijke en bijzondere positie in als bedevaartsoord voor Mariadevotie. De **Onze Lieve Vrouwe Ten Hemelopneming** (1) heeft hierdoor een bovenparochiaal belang en vertegenwoordigt een belangrijke cultuurhistorische en stedenbouwkundige waarde. De Keskesdijk is de oude bedevaartsweg van Gemert naar Handel en is een belangrijke historische route, die in relatie staat met de kerk. De kerk is een rijksmonument.

"Heb lief! Je doet het niet voor jezelf, maar voor de kerk, voor het samenzijn"

Neogotiek

De opleving van het katholicisme na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 veroorzaakte een bouw golf van neogotische kerken in Nederland. De gotiek was in de ogen van de katholieken de enige ware bouwstijl voor kerken. Ook in Gemert-Bakel heeft dit grote invloed gehad: de kerk in Gemert (1) werd ingrijpend gewijzigd in neogotische stijl. De kerk in Handel kreeg in 1902 een nieuwe toren en zijbeuken naar een ontwerp van Pierre en Joseph Cuypers, boegbeelden van de neogotische kerkarchitectuur. In De Mortel werd in 1904 een nieuwe kerk gebouwd in deze stijl, de **Sint Antonius Abt** (2-3). Als belangrijke voorbeelden van neogotische architectuur hebben deze kerken grote cultuurhistorische betekenis.

Ontginningen en een protestantse gemeenschap

Vanaf de 19e eeuw kwam de transformatie van het Brabantse landschap in een geweldige stroomversnelling door de ontginningen van de woeste gronden door onder andere de Heidemaatschappij. Hierbij gebruikte men moderne methoden. Door verbeteringen in de infrastructuur in de Peel werden voorheen onbereikbare gronden ontsloten. Rondom de Vossenbergh werd rond 1900 de ontginning ter hand genomen. Hiervoor kwamen protestanten uit Noord-Nederland die in de Vossenbergh een eigen gemeenschap stichtten. Met verschillende schenkingen werd een eigen kerk met pastorie gebouwd en later ook een protestantse school. De kerk heeft een echte regiofunctie, met leden in een grote straal rond het kerkgebouw.

Elsendorp en De Rips zijn typische ontginningsdorpen. Vossenbergh is bijzonder als enige protestantse enclave binnen de gemeente Gemert-Bakel. **De Vossenberghkerk** (1) uit 1927 (hoewel grondig verbouwd in 1981) toont met haar bescheiden ontginningsarchitectuur een cultuurhistorisch waardevol tijdsbeeld.

De relatie tussen de protestanten en de katholieken is altijd respectvol geweest. Ondanks dat protestanten niet meededen aan de vele uitingen van de katholieke cultuur, zoals kermis en carnavaal, werd er altijd respectvol met elkaar omgegaan. Dat men netjes de hoed afnam voor meneer pastoor, maar contact zoeken met een katholiek meisje ging weer te ver. Tegenwoordig is de band tussen protestanten en katholieken veel nauwer en worden er zelfs oecumenische diensten gehouden.

Wederopbouw

Na de Tweede Wereldoorlog kende met name Gemert een aanzienlijke groei en toename van het aantal katholieken. Er kwam een tweede parochie met de **Gerardus Majellakerk** (1), die eind jaren '50 werd gebouwd naar ontwerp van architect Jan de Jong. Deze kerk vertegenwoordigt een iconische architectuurhistorische waarde als een van de belangrijkste voorbeelden van de Bossche School.

Een derde parochie ontstond in 1966, hiervoor werd de voormalige boerderij Vogelzang verbouwd tot **Sint-Jozefkerk**. In 1971 werd een nieuwe kerk in gebruik genomen, een modernistische gebouw, die in 1998 buiten gebruik raakte en gesloopt werd in 2003.

Ook in De Rips nam de bevolking toe, hier werd in 1965 de modernistische **Heilige Margaretha Maria Alacoque** (2) gebouwd. In de naoorlogse periode nam de populariteit van Elsendorp als

bedevaartsoord sterk toe, met name de grootschalige zegeningen van auto's, die meer en meer gemeengoed werden. Nadat de houten noodkerk afbrandde werd de nieuwe **Sint-Christoffelkerk** (3) gebouwd in modernistische stijl.

De **Sint Willibrorduskerk** (4) in Milheeze werd in 1963-'64 gewijzigd en uitgebreid naar plannen van Jan de Jong, die ook de Gerardus Majellakerk in Gemert ontwierp. Het scherpe contract tussen de oude kerk in neoclassicistische stijl en de toevoegingen in de stijl van de Bossche Stijl werd niet door iedereen geapprecieerd maar is architectuurhistorisch zeker interessant.

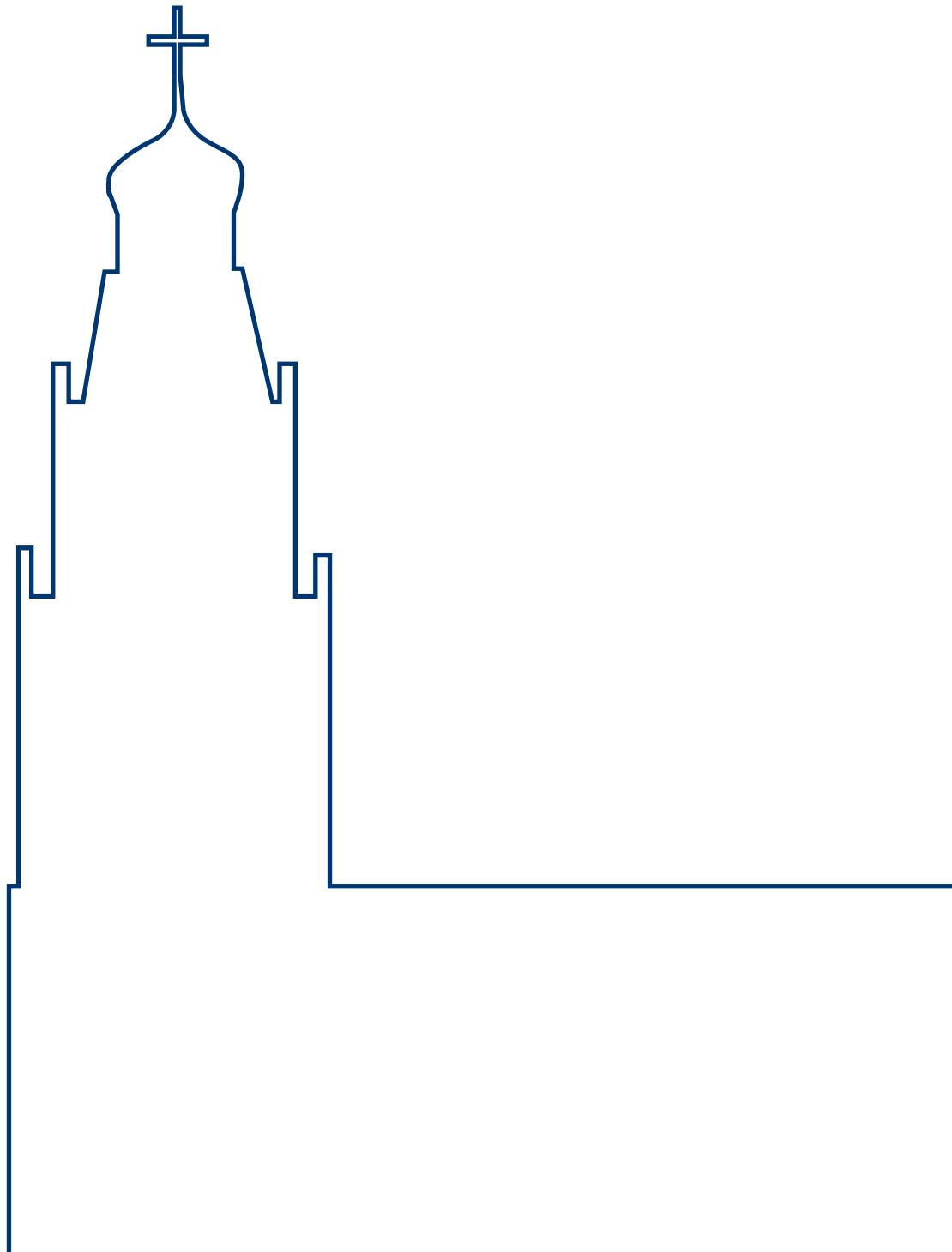
Met deze vier kerken kent Gemert-Bakel ook interessante voorbeelden van de naoorlogse kerkelijke architectuur.

"De kerk moet
meer de blik naar
buiten richten"

Jehovah's Getuigen

In Gemert bevindt zich ook een Koninkrijkszaal van de Christelijke Gemeente van Jehovah's Getuigen. Het is een echte streekgemeenschap met leden uit omringende plaatsen.

5. Onderzoeksresultaten: toekomstverwachting

"Gemeente: bouw
huizen. In de afgelopen
20 jaar is er nauwelijks
woningbouw geweest"

Eind 2021 is het gesprek
aangegaan met de verschillende
geloofsgemeenschappen in Gemert-
Bakel. Er zijn gesprekken gevoerd
met de Jehovah's Getuigen, de
Protestantse Gemeente, de parochie
van de Heilige Willibrordus en
met de lokale commissies van de
parochie. In de gesprekken is van
gedachten gewisseld over de plaats
van de kerken in de samenleving
en het toekomstperspectief van
zowel de gebouwen als van de
gemeenschappen. Voor veel kerken
blijkt de toekomst onzeker te zijn.

Plaats in de samenleving

In de gesprekken kwam sterk naar voren dat de kerken in de gemeente Gemert-Bakel een belangrijke rol vervullen. Het bezoek van de erediensten loopt weliswaar terug, maar toch blijven veel bewoners zich op een of andere manier betrokken voelen bij de kerk. Dat het kerkbezoek terugloopt betekent niet direct dat geloof geen rol meer speelt. Voor veel inwoners speelt geloof nog steeds een rol. Mensen branden een kaarsje en bezoeken de kerk met feestdagen of met een uitvaart in plaats van wekelijks.

De betrokkenheid is ook terug te zien in het vele vrijwilligerswerk dat mensen doen in en rond de

kerken. Dit kan heel praktisch zijn zoals het onderhouden van de tuin rondom de kerk en schoonmaakwerkzaamheden, maar ook in de vorm van diaconale en pastorale steun of het begeleiden van uitvaarten. Met deze sociaal-maatschappelijke zorg en zorg voor de iconische gebouwen en begraafplaatsen dragen de kerken bij aan de verbondenheid tussen inwoners en de lokale identiteit van de dorpskernen in de gemeente. De gemeenschap van Jehovah's Getuigen heeft een regionale functie en is dan ook minder sociaal-maatschappelijk betrokken op lokaal niveau in de kernen van Gemert-Bakel.

"Een open en
gastvrije kerk/
parochie zijn voor
iedereen"

Toekomst

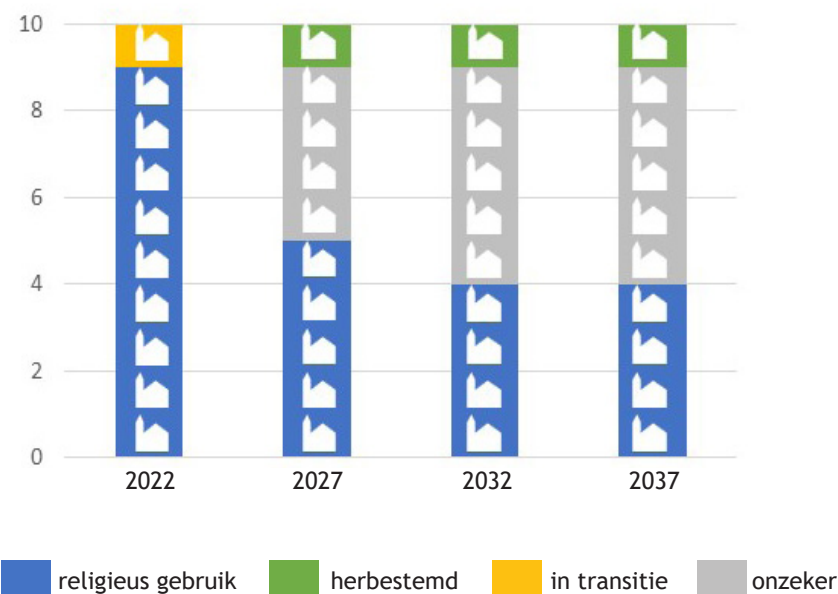
Via gesprekken met de kerkbesturen en betrokken vrijwilligers is informatie verkregen over het aantal actieve leden, het aantal bezoekers van de eredienst, de gemiddelde leeftijd, het aantal vrijwilligers, de activiteiten die zij ontplooiën etc. Ook is gevraagd naar het toekomstperspectief uitgaande van de bestaande bestemming en activiteiten.

Wat blijkt is dat bij veel kerken dezelfde uitdagingen spelen. Gemeenschappen krimpen en de gemiddelde leeftijd van de actieve kerkbezoekers wordt steeds hoger. Daarnaast is het steeds moeilijker de verschillende vrijwilligersfuncties vervuld te krijgen. Deze ontwikkelingen zijn ook van invloed op de financiële situatie van de kerken. Want de belangrijkste inkomstenbron is de vrijwillige bijdrage van leden.

Naar verwachting zijn vier van de negen kerken met een religieuze functie over tien jaar nog steeds in religieus gebruik. Naast de zaal van de Jehovah's Getuigen gaat de parochie ervanuit dat in ieder geval drie Rooms-Katholieke kerken open blijven. In de grotere dorpen Gemert en Bakel en ook de kerk in Handel door de belangrijke functie als bedevaartsoord. Voor de vijf kerken in de overige kernen is de religieuze toekomst onzeker. Dit hangt samen met de terugloop van het aantal kerkgangers waardoor de parochie keuzes moet maken. De toekomst van de Protestantse Kerk is vanaf 2032 onzeker omdat het voor een kleine gemeenschap lastig is om ver vooruit te kijken. De Gerardus Majellakerk, de al deels herbestemde kerk in Gemert, is op dit moment in transitie en op zoek naar een passende invulling.

"We hebben geen glazen bol op tafel staan om in de toekomst te kijken"

**HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTVERWACHTING KERKEN
(2022-2027-2032-2037)**

Conclusies

De gegevens die verzameld zijn middels de gesprekken geven, tezamen met informatie over de financiële situatie en de al dan niet beschermde status van het kerkgebouw, een beeld van het toekomstperspectief per kerk, en de urgentie om in actie te komen.

De mate van urgentie is aangegeven in de tabel hiernaast door middel van een groene (op middellange termijn gaat alles goed), een oranje (bedreigd) en rode bol (risicozone).

In Gemert-Bakel is één kerk, de Gerardus Majella, in het verleden deels herbestemd tot woningen en een bibliotheek. De bibliotheek is inmiddels elders ondergebracht. Sinds 2015 heeft de kerk geen religieuze functie meer. Eigenaar Goed Wonen Gemert wil nu wonen realiseren in de kerk. Goed Wonen is voornemens ook de Sint Willibrorduskerk in Milheeze aan te kopen.

Voor drie van de negen gebouwen die nu nog in religieus gebruik zijn, lijkt alles op middellange termijn goed te gaan. Twee kerken zijn bedreigd en vier kerken bevinden zich in de risicozone omdat die waarschijnlijk in de nabije toekomst aan de eredienst zullen worden onttrokken. Dit risico hangt samen met de keuze van Parochie Heilige Willibrordus en het Bisdom Den Bosch. De parochie is voornemens enkele gebouwen af te stoten. Van de zeven Rooms-Katholieke kerken van de parochie zullen er naar alle waarschijnlijkheid maar drie open blijven. Van deze drie heeft één kerk een oranje bol vanwege de kleiner wordende groep kerkbezoekers en vrijwilligers en de hoge gemiddelde leeftijd. In de nabije toekomst zal door de parochie een definitief besluit worden genomen over welke gebouwen worden gehandhaafd voor de eredienst. Voor de overige kerkgebouwen zal op zoek moeten worden gegaan naar een goede (her)bestemming.

"De kerk zal wel blijven"

functie

- herbestemd
- transitie/leegstaand
- religieus

monument

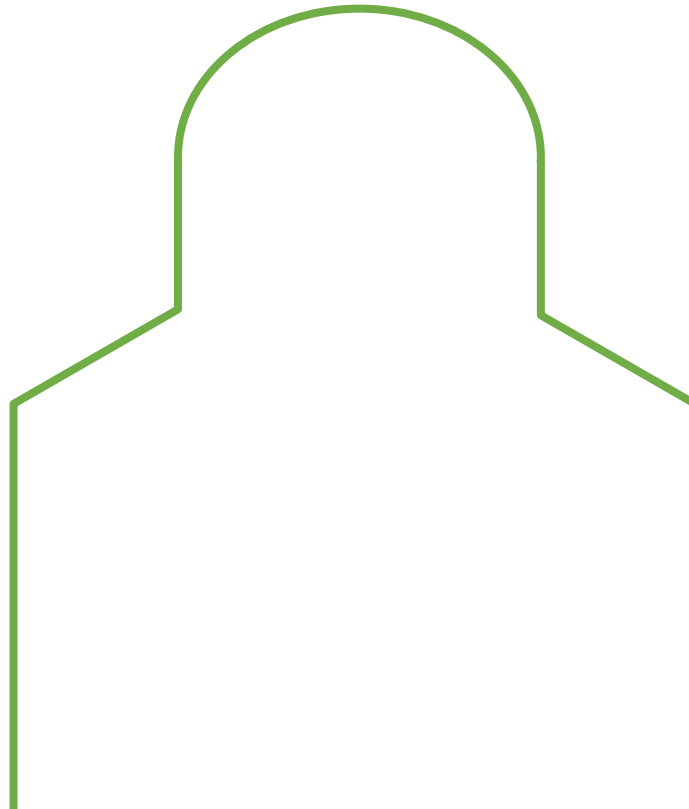
- rijksmonument
- gemeentelijk monument
- beeldbepalend

urgentie

- op middellange termijn gaat alles goed
- bedreigd
- risicozone

Functie	Monument	Urgentie
	★	
	★	

6. Onderzoeksresultaten: sterkte-zwakteanalyse

sterkten

- Veel vrijwilligers actief, ook veel niet-kerkgangers
- Veel lokale betrokkenheid bij religieus erfgoed
- Kerken hebben sterk de wens om van betekenis te zijn in de maatschappij
- De kerk heeft voelsprietten in de samenleving en biedt kansen in de bestrijding van eenzaamheid
- Processiepark met regionale functie trekt veel bezoekers
- Burgerlijke gemeente heeft aandacht voor kerken

zwakten

- Gebouwen met monumentale waarden zijn bedreigd en komen mogelijk leeg te staan
- Gebouwen met monumentale waarden zijn niet altijd beschermd
- Kerkverlating, waarbij het onder de katholieken snel gaat
- Vergrijzing onder actieve leden
- Grote kerkgebouwen met hoge onderhoudskosten
- Aantal vrijwilligers loopt terug en bestuursfuncties zijn lastig in te vullen
- De grootte van de parochie zorgt voor meer afstand tussen de kerk en de gemeenschap

"Graag meer
flexibiliteit
vanuit het
bisdom"

7. Vervolg & aanbevelingen

1. Stel proactief een wensbeeld op voor vrijkomende kerk en neem dit op in de Omgevingsvisie

Uit de inventarisatie blijkt dat voor veel kerken een duurzaam toekomstperspectief onder druk staat. In Gemert-Bakel vertaalt dit zich op relatief korte termijn naar het (hoogstwaarschijnlijk) vrijkomen van drie kerkgebouwen in drie kernen. In iedere kern neemt het kerkgebouw een prominente plek in zowel de stedenbouwkundige context, als het centrum van het dorp. Door dit inzicht kan nu proactief worden geanticipeerd op veranderingen in de toekomst. Voor de gemeente ligt er een kans om middels een ruimtelijk programmatisch wensbeeld de mogelijkheden, wensen en behoeften vooraf globaal in kaart te brengen. Daarmee kunnen toekomstige ontwikkelingen richting krijgen.

Het is logisch daarbij aan te sluiten op de Omgevingswet, daarmee de Omgevingsvisie en de kerkenvisie onderdeel te laten worden van het brede (ruimtelijke) beleid. Door religieus erfgoed op te nemen in de Omgevingsvisie wordt het onderdeel van een meer integrale kijk op de fysieke leefomgeving en wordt het toekomstperspectief van kerkgebouwen vergroot.

Het doel is om als gemeente te sturen op hoofdlijnen en op basis van uitnodigingsplanologie partijen te verleiden bij te dragen aan de gewenste kwaliteit van de plek en zodoende aansluiting te organiseren op beleidswensen. Door vooraf te sturen ontstaat gedurende het 'ontkerkelijingsproces' duidelijkheid bij alle betrokkenen.

Daarbij is het van belang dat er blijvend contact is tussen kerkeigenaren en de gemeente en dat zij gezamenlijk in actie komen. Zie ook aanbevelingen 5 en 6. De keerzijde is dat een vooraf vastgesteld ruimtelijk wensbeeld tevens de mogelijkheid biedt om op te treden bij ongewenste ontwikkelingen.

Wie: Gemeente Gemert-Bakel

Wat: De gemeente werkt proactief en stelt een ruimtelijk-programmatisch wensbeeld als (her)ontwikkelingskader op voor vrijkomende kerken, zodat kerkeigenaren en mogelijke nieuwe eigenaren inzicht krijgen in de (on)mogelijkheden van de plek. Geadviseerd wordt om per locatie te onderzoeken of de kerken een openbaar karakter

kunnen behouden door culturele of maatschappelijke functies te huisvesten in de kerk (zie aanbeveling 2). Of dat ook niet openbare functies zoals wonen denkbaar zijn op de locatie. Het wensbeeld wordt gekoppeld aan de ambities van de gemeente voor de fysieke leefomgeving, vastgelegd in de Omgevingsvisie.

Hoe: Stel een kernteam samen bestaande uit een projectleider, stedenbouwkundige en planoloog. Dit kernteam vormt een ruimtelijk en programmatisch wensbeeld van (her)ontwikkeling op de specifieke locaties. Het kernteam initieert een workshop binnen de gemeentelijke organisatie om de verschillende beleidsterreinen aan te haken. En betreft de kerkeigenaren en eventueel de dorpsbewoners in de totstandkoming van het wensbeeld.

2. Sluit aan op de visie voor gemeentelijk vastgoed

In verschillende dorpen in Gemert-Bakel zijn maatschappelijke voorzieningen als buurthuizen en gezondheidscentra ondergebracht in functionele gebouwen. De gemeente subsidieert deze organisaties om hun functie voor de gemeenschap uit te voeren. De gemeente heeft onder andere een taak in het huisvesten van deze organisaties en in sommige gevallen is de gemeente eigenaar van het vastgoed waarin deze organisaties ondergebracht zijn.

Het is interessant om te onderzoeken of maatschappelijke functies ondergebracht kunnen worden in leegkomende kerkgebouwen. Dit is een potentieel voordeel op meerdere vlakken: Door maatschappelijke functies onder te brengen in

kerkgebouwen behoudt het gebouw zijn centrale rol in het maatschappelijk leven van een dorp. Het blijft een plek voor ontmoeting en publiek toegankelijk. Door concentratie van activiteiten in kerkgebouwen zijn voor maatschappelijke functies per saldo minder vierkante meters nodig dan nu het geval is. En op de plekken van het huidige maatschappelijk vastgoed komt ruimte vrij voor transformatie naar woningen. Opbrengsten van deze transformatie zouden gebruikt kunnen worden voor de benodigde investeringen voor de verplaatsing van maatschappelijke functies naar kerkgebouwen en in het vervolg de duurzame instandhouding van het monumentale erfgoed. Op deze manier zet de gemeente iedere euro dubbel in: voor het

huisvesten van maatschappelijke functies én voor het behoud van gemeenschappelijk erfgoed voor de volgende generatie.

Of verplaatsing kansrijk is, is onder meer afhankelijk van de vrijkomende kerken (wat betreft monumentale waarden, omvang, etc.) en de onderhoudsplanning van huidige maatschappelijke voorzieningen. In onder andere De Rips, Bakel en Milheeze liggen op het moment opgaven rondom de gemeenschapshuizen en zijn budgetten beschikbaar. Concreet onderzoek naar de gebouwen in De Rips en Milheeze zou een logische stap zijn in de volgende fase, omdat hier de RK kerk op termijn vrij komt.

Wie: Gemeente Gemert-Bakel

Wat: Deze aanbeveling kan integraal worden opgepakt met aanbeveling #1. De gemeente stelt een ruimtelijk-programmatisch wensbeeld als (her)ontwikkelingskader op voor vrijkomende kerken en werkt daarin integraal om aanknopingspunten met andere beleidsvelden, zoals maatschappelijk vastgoed, te onderzoeken.

Hoe: De gemeente stelt een kernteam op dat andere beleidsvelden aanhaakt in een workshop.

3. Doe onderzoek naar een passende status voor de Sint-Christoffelkerk, de Heilige Margaretha Maria Alacoque en de Gerardus Majellakerk

In Gemert-Bakel zijn diverse kerken die dateren uit de periode van na de Tweede Wereldoorlog met waardevolle architectonische kenmerken. Uit het cultuurhistorisch onderzoek dat als onderdeel van de kerkenvisie is uitgevoerd, blijkt dat de Sint-Christoffelkerk in Elsendorp, de Heilige Margaretha Maria Alacoque in De Rips en de Gerardus Majellakerk in Gemert cultuurhistorische waarde hebben als voorbeelden van kerken uit de wederopbouwperiode. Deze kerken zijn echter niet beschermd als monument. Door een gebouw een gemeentelijke monumentenstatus toe te wijzen wordt een gebouw beschermd tegen sloop en zijn wijzigingen vergunningplichtig. Hierbij moet worden opgemerkt dat met een monumentenstatus de toekomstige invulling en het behoud van een gebouw niet automatisch gegarandeerd is. Die toekomst valt samen met het gebruik en de exploitatie van het gebouw. Met meerdere

vrijkomende kerkruimten in een gemeente als Gemert-Bakel moet aandacht zijn voor een passende borging van cultuurhistorische waarden met oog voor de toekomst, zoals ook aangegeven in aanbeveling 1.

Door middel van cultuur- en bouwhistorisch onderzoek op objectniveau naar de waarden, authenticiteit en gaafheid, kan worden onderzocht of deze naoorlogse kerkgebouwen in aanmerking komen voor een gemeentelijke monumentenstatus. Het is uiteindelijk aan de gemeente (raadsbesluit) om panden of onderdelen daarvan als gemeentelijk monument aan te wijzen. Ook kan ervoor worden gekozen de panden of onderdelen daarvan aan te wijzen als beeldbepalend wanneer verschijningsvorm, de ruimtelijke samenhang of betekenis van cultuurhistorische waarde is. Bij deze aanwijzing worden alleen de karakteristiek

van de hoofdvorm en de gevels die zichtbaar zijn vanaf de straat beschermd. Bij deze variant zijn er dus meer mogelijkheden voor herontwikkeling. De bescherming van beeldbepalende panden wordt opgenomen en verder toegelicht in het bestemmingsplan en welstandsnota. Dit kan samenvallen met het opstellen van een wensbeeld zoals is omschreven in aanbeveling #1.

Wie: Gemeente Gemert-Bakel

Wat: Besluit op basis van bouwhistorisch onderzoek of de Sint-Christoffelkerk, de Heilige Margaretha Maria Alacoque en de Gerardus Majellakerk al dan niet (deels) aan te wijzen als gemeentelijk monument of beeldbepalend pand. De Sint-Christoffelkerk is al aangemerkt als beeldbepalend pand.

Hoe: De gemeente laat een waardestellend bouwhistorisch onderzoek uitvoeren en redengevende beschrijving opstellen. Op advies van de

monumentencommissie besluit de gemeente (het college van Burgemeester en Wethouders en Raad) vervolgens welke status het best passend is voor de toekomst van de kerkgebouwen.. Eigenaren hebben de mogelijkheid om bezwaar in te dienen tegen een voorgenomen aanwijzing.

4. Vraag een herbestemmingssubsidie aan voor kerken op zoek naar nieuwe functies (De Rips, Elsendorp, Milheeze)

en volledig religieuze functie van de kerken in De Rips, Elsendorp en Milheeze lijkt onhoudbaar. Een opgave bij het herbestemmen van historische gebouwen is om recht te doen aan de waardevolle kenmerken van het gebouw in zijn nieuwe functie. Verkoop aan de hoogste bidder kan vanuit financieel oogpunt een aantrekkelijke optie zijn. Als alleen de maximale bruikbaarheid van het casco een rol speelt, wordt de kans gemist om de waardevolle kenmerken van het gebouw te benutten. En het is voor de leefbaarheid van kernen niet altijd de meest gewenste optie.

Gedegen onderzoek naar de meest passende herbestemming van kerken is daarom aan te raden. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed stelt een subsidie beschikbaar voor een haalbaarheidsonderzoek voor herbestemming. De gebouweigenaar kan deze subsidie aanvragen. In een herbestemmingsonderzoek kan op zoek gegaan worden naar passende mogelijkheden voor een

nieuwe invulling van de gebouwen, in relatie tot het ruimtelijk-programmatische wensbeeld dat de gemeente opstelt. Naast volledige herbestemming zou ook een hybride vorm kunnen ontstaan waarbij er voor de lokale gemeenschap een kleinschalige vierplek of kapel overblijft naast nieuwe invullingen (nevenbestemming). Vervolgens is goede afstemming tussen gemeente (welstand en monumenten) en de eigenaar gesteund door een ontwerper belangrijk om te komen tot een passende invulling en ontwerp die recht doen aan de kernwaarden van het gebouw.

Een monumentale of beeldbepalende status is interessant voor het aanvragen van een herbestemmingssubsidie. Een monumentale status heeft echter ook invloed op mogelijkheden van herbestemming. Voor het aanvragen van de subsidie voor gebouwen die geen monumentale status hebben is het mogelijk een herbestemmingssubsidie aan te vragen met een verklaring van

het college van burgemeester en wethouders waarin de bijzondere cultuurhistorische waarde van het gebouw wordt erkend.

Wie: Kerkeigenaren (parochie of nieuwe eigenaar) & gemeente Gemert-Bakel

Wat: We adviseren eigenaren een haalbaarheidsonderzoek uit te voeren met behulp van de 'subsidieregeling stimulering herbestemming monumenten' (ook voor niet monumenten). Dit onderzoek kent vele vormen. Het kan bijvoorbeeld gaan om een eerste onderzoek bij de start van een her- of nevenbestemming. Hierin kan een gespecialiseerde partij kerkeigenaren helpen met het in kaart brengen van de cultuurhistorische waarden van het gebouw en de omgeving, mogelijke functies, de bouwkundige staat, de mogelijkheden in de markt en de financiële kaders. Of wanneer een plan al iets verder is kan de subsidie gebruikt worden voor een schetsontwerp, duurzaamheidsscan, de zoektocht

naar een exploitant of participatie met het dorp.

Hoe: Deze subsidie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is bedoeld voor eigenaren van bijzondere bouwwerken die op zoek zijn naar een andere bestemming of nevenbestemming (naast het huidige gebruik). Wanneer een gebouw niet over een monumentale status beschikt kan het college van burgemeester en wethouders in een verklaring aangeven dat het gebouw van bijzondere cultuurhistorische waarde is. Het kan verstandig zijn om voor de aanvraag en het onderzoek hulp in te schakelen van een gespecialiseerde partij. In afstemming met de gemeente (welstand en monumenten) wordt gezocht naar een balans tussen het behoud van de kernwaarden en kansen voor ontwikkeling. De gemeente maakt (bijvoorbeeld via de contactambtenaar, zie aanbeveling #5) de stappen helder die kerkeigenaren moeten doorlopen om te komen tot een neven- of herbestemming

5. Communicatie: blijf in gesprek en wijs vanuit de gemeente een contactpersoon aan voor kerkeigenaren

Kerkgemeenschappen draaien voor een groot deel op vrijwilligers. De afhankelijkheid van vrijwilligers wordt met teruglopende inkomsten steeds groter. Voor de vrijwilligers is het soms ingewikkeld om binnen het ambtelijk apparaat van de gemeente de juiste mensen voor een concrete vraag te vinden. Een contactpersoon speciaal voor kerken binnen de gemeente zou hiervoor een oplossing kunnen zijn. Deze contactpersoon is hét aanspreekpunt voor kerken en kan de verbinding vormen tussen kerken en de verschillende beleidsterreinen binnen de gemeente. Andersom is een contactpersoon voor de gemeente ook een kans om in contact te blijven met de kerken over zaken die spelen rondom gebouwen en de lokale gemeenschap.

Wie: Gemeente Gemert-Bakel.

Wat: De gemeente stelt een contactambtenaar kerken aan. Deze rol is verbonden aan een functie, niet aan een persoon, zodat continuïteit geborgd is.

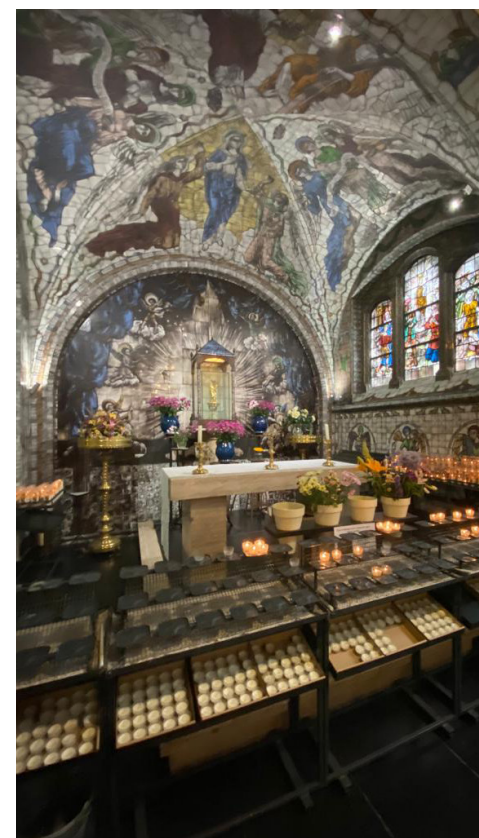
Hoe: Eén ambtenaar is het eerste aanspreekpunt voor kerkeigenaren en besturen. Deze contactambtenaar brengt kerkeigenaren bij een hulpvraag binnen de gemeente in contact met de juiste beleidsterreinen. Ook bij vragen vanuit de gemeente aan de kerkeigenaren verbindt de contactambtenaar de juiste mensen met elkaar.

6. Communicatie met de kerkgemeenschap en vrijwilligers

Het is belangrijk dat vrijwilligers en de kerkgemeenschap worden meegenomen in (het proces naar) belangrijke besluiten die de kerkgemeenschap aangaan. De sluiting van kerken is een gevoelig proces. Hierin ligt met name een aandachtspunt voor het bisdom en het parochiebestuur vanwege de hiërarchische structuur binnen de Rooms-Katholieke kerk.

Wie: Parochiebestuur.

Wat: Duidelijke communicatie met vrijwilligers en leden zodat zij goed geïnformeerd zijn, betrokken blijven en voorbereid worden op mogelijk impactvolle besluiten over de toekomst van 'hun' kerkgebouw. Hoe: Houd vrijwilligers en leden op de hoogte van processen en besluitvorming op bestuurlijk niveau door interne media zoals kerk- of parochieblad en nieuwsbrieven. Plaatselijke media kan worden gebruikt om ook betrokken dorpsgenoten te informeren.

7. Neem religieus erfgoed mee in de visie recreatie en toerisme

Veel toeristen weten Gemert al te vinden. Als Kasteeldorp heeft Gemert een uniek toeristisch profiel. De Sint-Jans Onthoofdingskerk ligt direct naast het kasteel en heeft daarmee potentie voor verdere aansluiting bij dit toeristische profiel. Handel is bovendien een bedevaartsoord dat jaarlijks vele mensen aandoen. Daarnaast spannen de gemeenten Land van Cuijk, Maashorst, Boekel, Venray en Gemert-Bakel zich gezamenlijk in voor een Unesco-Werelderfgoedstatus van de Maasvallei en Peelhorst. Een erfgoedstatus voor deze twee gebieden zou het unieke karakter van deze regio onderstrepen en haar op de kaart zetten. Dit vergroot het toeristisch-recreatieve potentieel van de streek. Het religieuze erfgoed als belangrijke identiteitsdrager in het landschap zou een rode draad kunnen vormen in het verbinden van het cultureel toerisme. De kerkgebouwen vertellen het verhaal van de

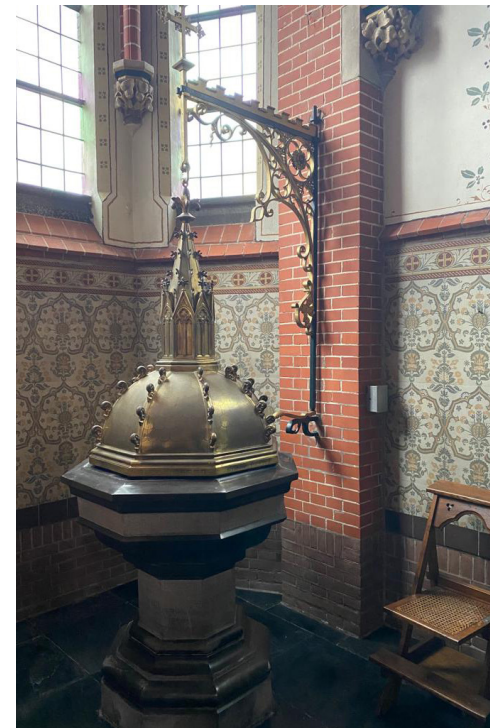
katholieke traditie in de streek. Het processiepark in Handel, maar ook de kerkgebouwen in de nieuwe ontginningen. In de kerken zouden (slechtweer)voorzieningen gericht op toerisme kunnen worden ondergebracht.

Wie: Kerkeigenaren, VVV en gemeente Gemert-Bakel.

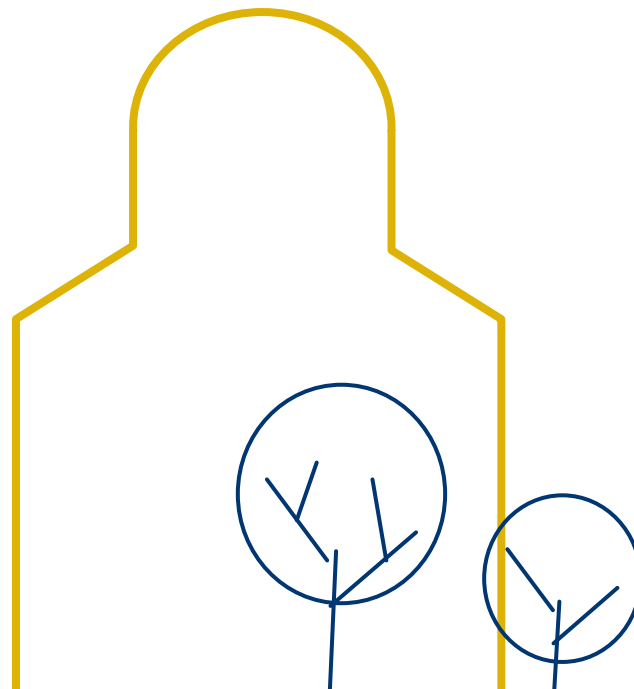
Wat: Religieus erfgoed meenemen in de op te stellen visie recreatie en toerisme (coalitieakkoord 2022-2026) en toeristische producten ontwikkelen rondom de kerken.

Hoe: De nieuwe coalitie van de gemeente Gemert-Bakel wil een visie recreatie en toerisme opstellen. De uitkomsten van de kerkvisie kunnen hieraan gekoppeld worden: Wat is de toeristische potentie van de kerkgebouwen, hoe kunnen kerken zich positioneren, welke samenwerkingen met partners zijn denkbaar en welke voorzieningen kunnen ondergebracht worden in kerken? De VVV kan hierin

een rol spelen door toeristische producten te ontwikkelen gekoppeld aan het verhaal van de Maasvallei en Peelhorst. Denk aan een toeristische route langs kerkgebouwen in de streek. Kerkeigenaren hebben hierin ook een rol door hun verhaal uit te dragen en de informatie uit de kerkenpaspoorten te benutten in rondleidingen, exposities, etc. De Onze-Lieve-Vrouw-Tenhemelopnemingskerk met het processiepark in Handel hebben al ruime ervaring met het trekken van mensen uit de wijde omgeving. Deel deze ervaring en kennis tussen kerkeigenaren onderling.

Bijlage 1: kerkenpaspooten

Legenda

Monumentale status

rijksmonument

gemeentelijk
monument

Gebruik

religieus gebruik

herbestemd

Type

kerk

Grootte

klein
($<250\text{m}^2$)

middelgroot
($250\text{-}500\text{m}^2$)

groot
($>500\text{m}^2$)

Kerk van Sint-Jansonthoofding

naam

Kerk van Sint-Jansonthoofding

adres

Kerkepad 4, Gemert

bouwjaar

1437-1455 en 1853

architect

H. van Tulder (1853)

bouwstijl

gotiek en neogotiek

oppervlakte

1492 m²

eigenaar

Parochie Heilige Willibrordus Gemert-Bakel

functie

Kerk

monumentale status

Rijksmonument

De Kerk van Sint-Jansonthoofding werd gebouwd tussen 1437-1455 als Rooms-Katholieke kerk in opdracht van de Duitse Orde, die zich sinds de 13e eeuw had gevestigd in Gemert. Van deze bouwperiode resteren het koor, de traptoren, de gerfkamer (de ruimte waar de pastor zich voorbereidt op de mis) en een deel van het schip. De kerk is een basiliekkerk met een driebeukig schip zonder dwarsschip.

De voor de neogotiek in het interieur kenmerkende polychrome schilderijen werden in de periode 1867-1898 aangebracht. De kerk werd verder verfraaid met glas-in-loodvensters (1900) en een neogotisch hoofdaltaar (1901). De rest van het huidige interieur dateert grotendeels uit de 2e helft van de 20e eeuw.

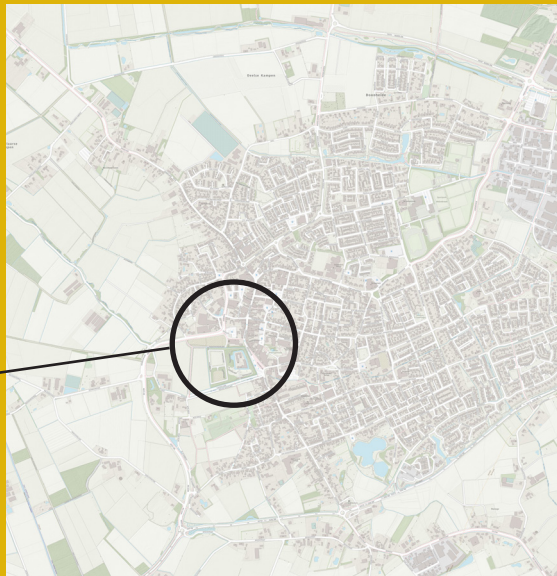
Van oudsher werd de kerk al gebruikt voor meer dan alleen de erediensten. Het priesterkoor werd ook gebruikt voor samenkomst voor het gezamenlijke dorpsbestuur. En er werden niet alleen diensten bijgewoond, er vonden ook openbare verkopen en veilingen plaats.

In de jaren 1648-1662 werd de kerk overgenomen door protestanten die de altaren uitbraken. Na 1662 konden de katholieken de kerk weer gebruiken en werd het interieur opgeknapt.

In 1853 werd de kerk uitgebreid door architect H. Tulder, waarbij het schip naar het westen werd verlengd en de zijbeuken werden verbreed. Uit deze bouwfase dateren ook de toren, de sacristie en het bouwdeel tussen gerfkamer en schip.

Kernwaarde is gelegen in de rijke historische gelaagdheid en de hoogwaardige neogotische architectuur van de kerk. De kerk is rijksmonument sinds 1968.

kerk

02

Sint Gerardus Majella

naam
adres
bouwjaar
architect
bouwstijl
oppervlakte
eigenaar
functie
monumentale status

Sint Gerardus Majella
Sint Gerardusplein 16 Gemert
1959
Jan de Jong
Bossche School
1000+ m²
Woningcorporatie Goed Wonen
Bibliotheek, woningen
Beeldbepalend pand

De Sint Gerardus Majella, gebouwd naar ontwerp van architect Jan de Jong, werd als Rooms-Katholieke kerk in gebruik genomen in 1959. De kerk werd gebouwd als onderdeel van een nieuwe woonwijk in Gemert en toont De Jong's speciale talent voor stedenbouw: het is een samenspel van pleinen en gebouwen: een voorplein met vrijstaande toren, een sacristiegebouw met doopkapel en de pastorie met galerij naar de sacristie.

De kerk is gebouwd volgens de principes van de Bossche School met het zogenoemde plastische getal als uitgangspunt. Ze bestaat uit een nagenoeg rechthoekige plattegrond met een vrijstaande toren. Het interieur was ingericht als een 'stadje', met een plafond van zeven dwarse betonnen tongewelven en bakstenen zuilen die de kapellen en het koor afscheidden, als 'plastische' elementen. Tussen

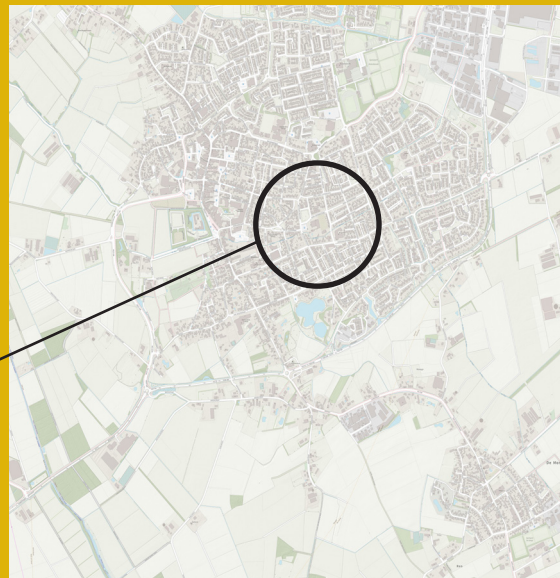
de banken stonden straatlantaarns opgesteld.

In 1985 bleek de kerk te groot en werd de kerkzaal verkleind tot 3/7 van zijn oorspronkelijke omvang. De overige 4/7 werd verdeeld in twee bouwlagen, met beneden de bibliotheek en daarboven acht woningen.

Kernwaarde van de kerk is de architectuurhistorische waarde. Jan de Jong wordt gezien als een pionier van het 'plastische getal' en in zijn oeuvre heeft de kerk een grote waarde. Het ensemble van kerk met interieur en bijgebouwen is architectonisch waardevol als belangrijk onderdeel van de ontwikkeling van de architectuurstijl van de Bossche School.

De kerk is buiten gebruik sinds 2015. Het plein en de toren zijn gemeentelijk monument, de kerk beeldbepalend pand.

kerk

03

Koninkrijkszaal Jehovah's Getuigen

<i>naam</i>	Koninkrijkszaal Jehovah's Getuigen
<i>adres</i>	Vicariss van der Asdonckstraat 30, Gemert
<i>bouwjaar</i>	1990
<i>architect</i>	A. Adriaans
<i>bouwstijl</i>	Sober/pragmatisch
<i>oppervlakte</i>	228 m²
<i>eigenaar</i>	Stichting Koninkrijkszaal Gemert
<i>functie</i>	Vergaderruimte voor Jehovah's Getuigen
<i>monumentale status</i>	-

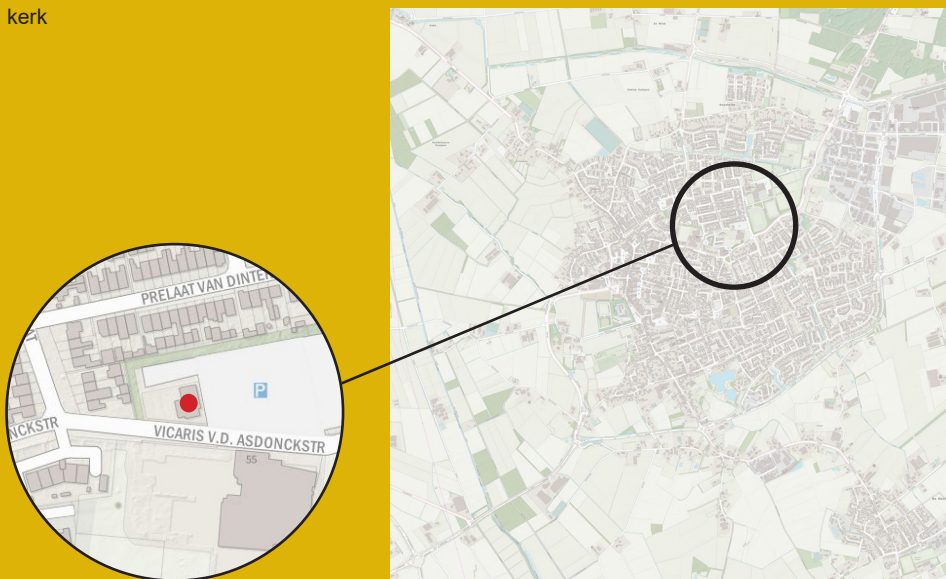
De Koninkrijkszaal van de Jehovah's Getuigen ligt perifeer in een woonwijk in Gemert en wordt geflankeerd door een parkeerplaats en een plein. Een Koninkrijkszaal is expliciet geen kerk. De architectuur doet dan ook niet denken aan kerkelijke architectuur, maar is pragmatisch van aard en trekt niet de aandacht. Jehova's komen samen in een 'vergadering' in een Koninkrijkszaal.

De Koninkrijkszaal bestaat uit een samengesteld rechthoekig volume met een plat bitumen dak. In de voorgevel is links onder een overstek een dubbele entree aangebracht. Rechts zijn drie rechthoekige vensters aangebracht. De linkerzijgevel is blind, op twee smalle verticale vensters na. Achter het gebouw bevindt zich een met palen omheind plein.

Het gebouw is in 1990 gebouwd door A. Adriaans.

Kernwaarde van het pand is de gebruiksgeschiedenis als vergaderruimte voor Jehova's.

 kerk

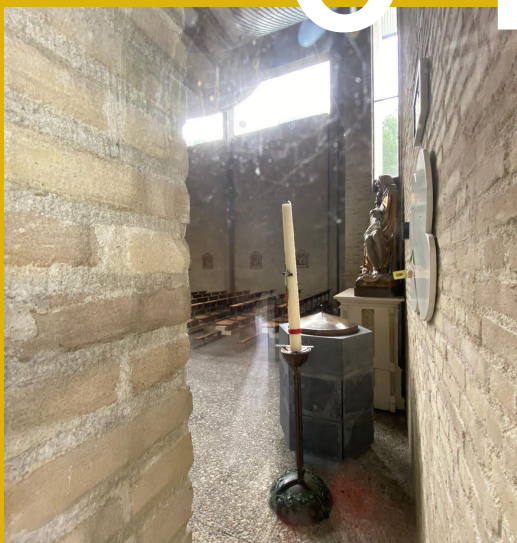

04

Heilige Margaretha Maria Alacoque

naam

Heilige Margaretha Maria Alacoque

adres

Meester Hertsigstraat 1, De Rips

bouwjaar

1965

architect

L.C. Van de Lee

bouwstijl

Modernistisch

oppervlakte

723 m²

eigenaar

Parochie Heilige Willibrordus Gemert-Bakel

functie

Kerk

monumentale status

Gemeentelijk monumentstatus in procedure

De Heilige Margaretha Maria Alacoque-kerk werd in 1965 gebouwd in het centrum van De Rips door de parochie van de Priesters van het Heilig Hart, nadat de vroegere kerk in het jonge ontginningsdorp te klein was geworden. L.C. van der Lee ontwierp de kerk in modernistische stijl, gebruikmakend van zowel metselwerk als beton.

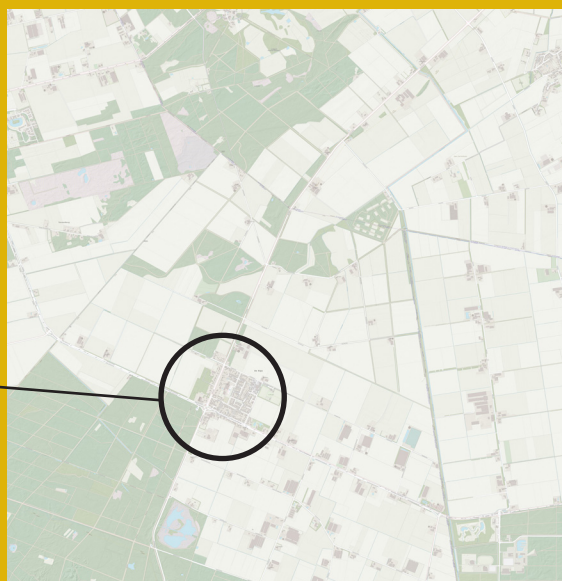
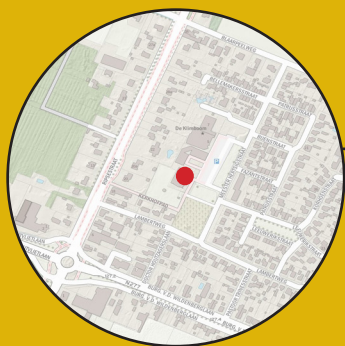
In de jaren '70 werd de bestaande aanbouw aan de achterzijde verlengd over de gehele achtergevel en een deel van de rechterzijgevel. Recent is tegen de rechterzijgevel een reliëfkunstwerk geplaatst, afkomstig van de oude basisschool.

De kerk met rechthoekige plattegrond en betonnen pilasters heeft een opvallend groen gebogen dak en een losstaande betonnen toren, waarin de klok hangt uit de oude kerk. De kerk is gebouwd op een verhoogd grindbetonnen plateau. Interieur en exterieur zijn samen ontworpen. Het interieur wordt gekenmerkt door bakstenen muren, een grindbetonnen vloer en grote gebogen houten spanten die het dak dragen.

Kernwaarden van de kerk zijn de stedenbouwkundige positie van het gebouw in het centrum van het dorp op een verhoogd plein en het totaalontwerp van interieur en exterieur in modernistische trant. Dat is een belangrijke architectonische waarde die iets zegt over de tijdsgeest van de jaren '60. Daarnaast heeft de kerk waarde als onderdeel van het oeuvre van L.C. van der Lee. Het interieur heeft een grote gaafheidswaarde omdat het in oorspronkelijke staat verkeert.

De kerk heeft geen beschermde status.

kerk

Sint Willibrorduskerk Bakel

naam
adres
bouwjaar
architect
bouwstijl
oppervlakte
eigenaar
functie
monumentale status

Sint Willibrorduskerk
Sint Wilbertsplein 12, Bakel
1421 en later
Onbekend
(Neo)gotisch
485 m²
Parochie Heilige Willibrordus Gemert-Bakel
Kerk
Rijksmonument

De Sint Willibrorduskerk staat in het historische centrum van Bakel en stamt in haar huidige vorm uit 1421. De oorspronkelijke kerk uit 714 werd in 721 met Bakel en landgoederen geschonken aan de heilige Willibrord.

Het witgepleisterde interieur is in drieën verdeeld met ronde kolommen en is overkoepeld met een houten tongewelf. In de zijgevels en het koor zitten spitsboogvensters met glas-inlood.

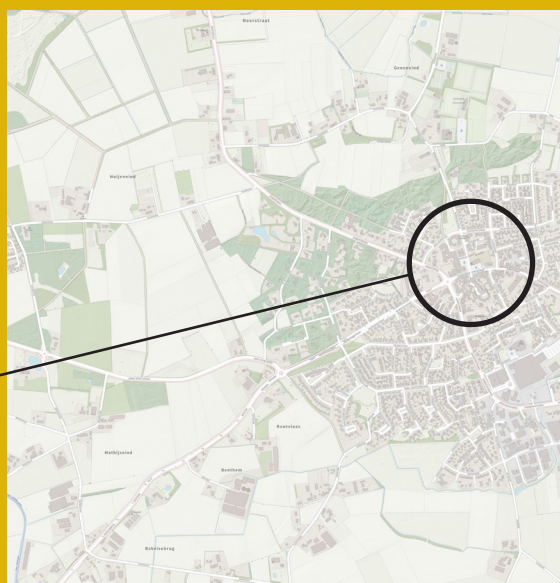
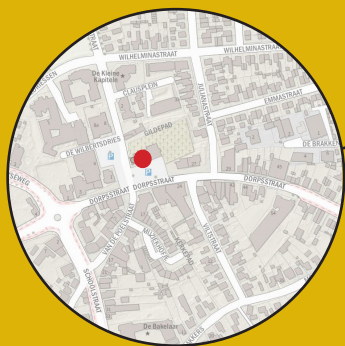
De driebeukige basiliekkerk met toren werd in 1421 in steen gebouwd. Schip en toren zijn na een brand in 1708 grotendeels herbouwd. Het oude koor werd in 1901 vervangen door een neogotisch koor. Tevens werd toen het schip verlengd en werd een laag transept toegevoegd. Vanaf 1648 was de kerk protestants. In 1809 werd hij teruggegeven aan de katholieken. In 1910 werd de kerk vergroot met dwarsbeuken en werd het priesterkoor vernieuwd.

Bij de entree aan de voorgevel zijn bij de restauratie in 1894 aan weerszijden twee stenen beelden geplaatst, voorstellende de heilige Willibrordus en Lambertus.

Kernwaarde is gelegen in de rijke historische gelaagdheid van de kerk, in de architectuur en in de belangrijke stedenbouwkundige inbedding van het ensemble van kerk met ommuurd kerkhof in het dorp.

De kerk en stenen muur rondom het kerkhof zijn sinds 1967 rijksmonument.

kerk

Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming

naam
adres
bouwjaar
architect
bouwstijl
oppervlakte
eigenaar
functie
monumentale status

Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming
Onze Lieve Vrouwestraat 61, Handel
1434
Onbekend
Gotisch en Neogotisch
505 m²
Parochie Heilige Willibrordus Gemert-Bakel
Parochiekerk en bedevaartsoord
Rijksmonument

De katholieke Onze Lieve Vrouwe ten Hemelopneming in het centrum van Handel werd in 1434 als kapel gesticht door de Duitse Orde, ten behoeve van de Mariadevotie. Deze devotie vervulde in de 16e eeuw een regionale functie. Vanaf de 17e eeuw kwam de bedevaart naar Handel goed op gang na een drietal miraculeuze genezingen en werd de kerk een landelijke trekpleister voor pelgrims.

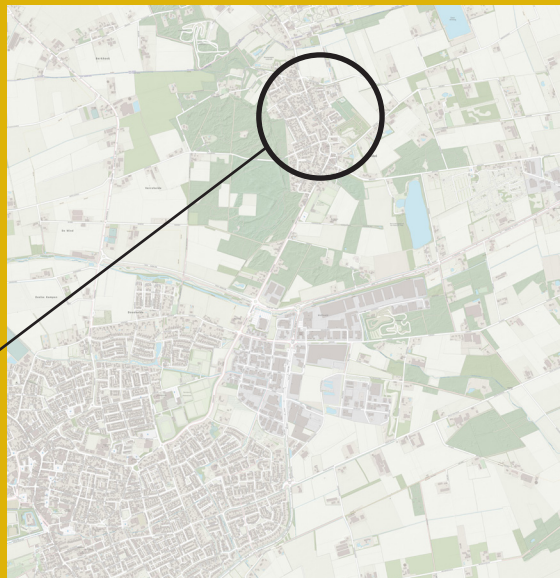
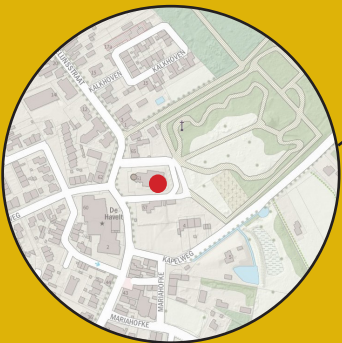
De basiliekkerk met gedeeltelijke zijbeuken en toren is opgetrokken in gotische trant en kent meerdere bouwfasen. De westzijde van het schip werd in 1747 vernieuwd, de oostzijde tussen 1696-1708. In 1902 werd de toren gerestaureerd door architect Pierre Cuypers. Zoon Jos Cuypers renoveerde de kerk en breidde deze uit met zijkapellen en een priesterkoor.

Het witgepleisterde interieur heeft een plafond van kruisribgewelven en boogvormige nissen. In de hoogtijdagen van de bedevaarders stond midden in de kapel een Mariabeeld en liep de route door twee tegenoverliggende entrees in de zijgevels van de kapel.

Naast de kerk bevindt zich een bron met geneeskrachtig water die in 1910 zijn huidige neogotische vorm kreeg. Hieromheen is begin 20e eeuw een processiepark aangelegd.

Kernwaarde van de kerk, naast de stedenbouwkundig beeldbepalende plek, is de rijke historische gelaagdheid van de verschillende bouwfasen en de rol van de kerk in de rijke cultuurhistorie als bedevaartsoort. De kerk is sinds 1968 rijksmonument.

kerk

Sint Williborduskerk Milheeze

naam

Heilige Willibrordus

adres

Pastoor Simonisplein 1, Milheeze

bouwjaar

15e eeuw, 1844 en 1961

architect wijziging 1961

Jan de Jong

bouwstijl

Neoclassicistisch en Bossche School

oppervlakte

523m²

eigenaar

Parochie Heilige Willibrordus Gemert-Bakel

functie

Kerk

monumentale status

Rijksmonument

De Heilige Willibrorduskerk is gesitueerd in de dorpskern van Milheeze en werd in 1844 gebouwd in Waterstaatsstijl als Rooms-Katholieke kerk door de dorpingen, waarbij de onderste geledingen van de toren restanten zijn van een 15e-eeuwse kapel.

De kerk heeft een rechthoekige plattegrond met een uitstekend koor aan de oostzijde en de sacristie aan de rechterzijde. En een interieur met een middenschip met houten tongewelf en twee smalle zijbeuken.

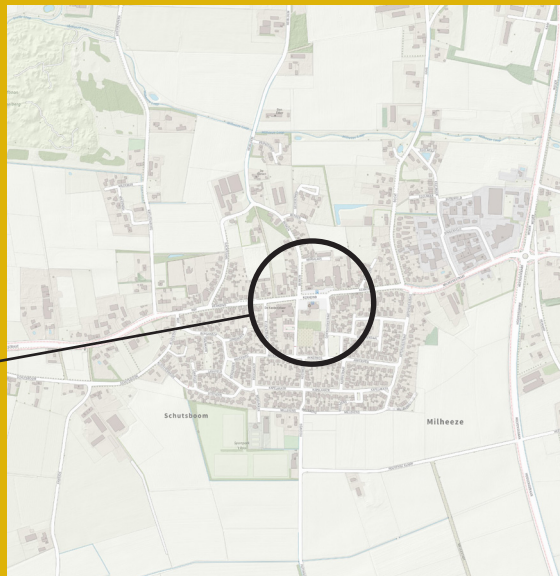
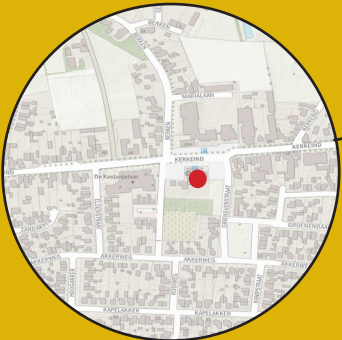
In 1896 kwam aan de zuidzijde van het koor de huidige sacristie. De oude sacristie werd, samen met de uitbreidingen aan weerszijden van het schip van 1912, in 1963 verwijderd

toen de kerk werd 'gerestaureerd' door architect Jan de Jong. De ingrepen bleken rigoureuus waarbij het gebouw, en met name het interieur, volledig werd aangepast overeenkomstig de architectuurstijl van de Bossche School. Deze stijl is gebaseerd op de beginselen van het zogenoemde 'plastische getal' van architect Dom Hans van der Laan.

Kernwaarde is gelegen in de historische gelaagdheid van de kerk, waaronder de oudere delen die verwijzen naar de totstandkoming van de kapel in de 15e eeuw, en in de architectonische uitstraling van de onderdelen in de stijl van de Bossche School, die gaaf is overgeleverd.

De kerk is sinds 1967 rijksmonument.

kerk

Sint Antonius Abt

naam
adres
bouwjaar
architect
bouwstijl
oppervlakte
eigenaar
functie
monumentale status

Sint Antonius Abt
Sint Antoniusstraat 34, De Mortel
1904
Caspar Franssen
Neogotisch
493 m²
Parochie Heilige Willibrordus Gemert-Bakel
Kerk
Rijksmonument

De Sint Antonius Abt ligt in de kom van De Mortel en werd in 1904 gebouwd naar ontwerp van architect C. Franssen, als vervanging voor de vorige kerk uit 1848. Deze laatste kerk verving een eerste kapelletje uit 1636, dat gebouwd was als dankbetuiging aan de heilige Antonius ten tijde van de pest. Het kerkhof dat bij de kapel lag, stamt nog van vóór deze tijd en borgt de slachtoffers van de pest.

De neogotische driebeukige kerk op kruisvormige plattegrond is uitgevoerd in decoratieve baksteen, met 'speklagen' en mozaïeken in gele baksteen. Aan weerszijden van de toren is tegen de voorgevel van de kerk een kapelletje gebouwd.

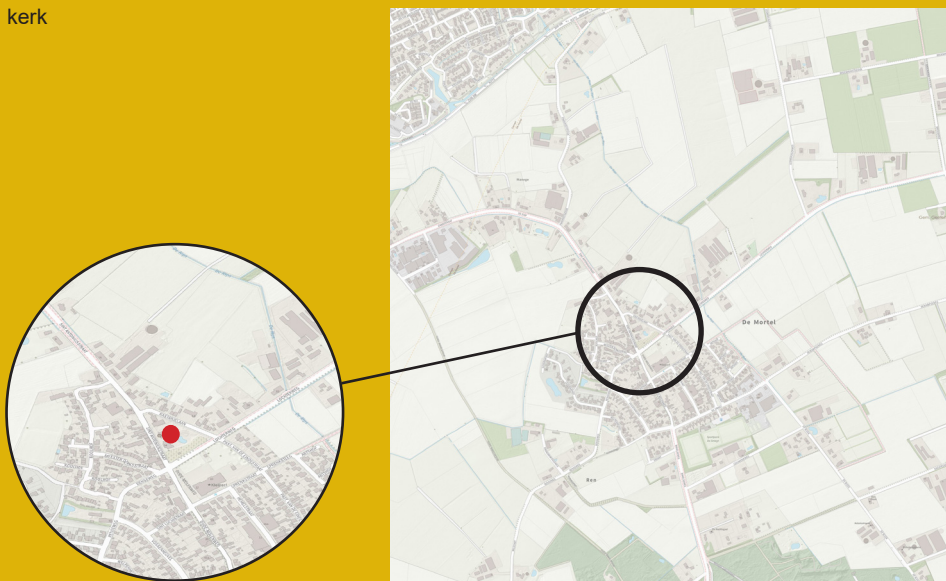
Het interieur wordt verlicht door

glas-in-lood in spitsboogvensters en is witgepleisterd, met enkele kleurrijke schilderijen uit 1911 door E. Perey. Het plafond bestaat uit ribgewelven en de vloer is van zwart marmer. De beuken worden gescheiden door marmeren zuilen met spitse scheibogen. In de velden boven deze bogen zijn engelen geschilderd. Er staan diverse beelden in de kerk.

Kernwaarde van de kerk is de gaafheid van het neogotische interieur, dat tot in details bewaard is gebleven, en de plaats van de kerk in het oeuvre van C. Franssen. Ook de cultuurhistorische betekenis van de kerk als voorbeeld van de neogotische kerkarchitectuur is van bovenlokale waarde.

De kerk is sinds 2001 rijksmonument.

kerk

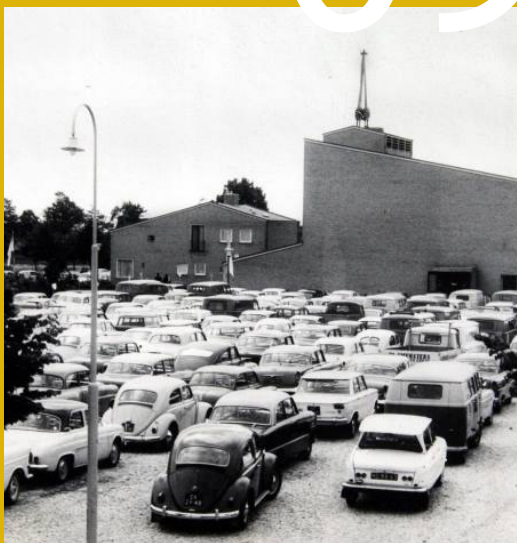

09

Sint-Christoffelkerk

naam

Sint-Christoffelkerk

adres

Sint Christoffelplein 3, Elsendorp

bouwjaar

1959

architect

H.T.M. Reuser

bouwstijl

Modernistisch

oppervlakte

720 m²

eigenaar

Parochie Heilige Willibrordus Gemert-Bakel

functie

Kerk

monumentale status

**Beeldbepalend pand / gemeentelijk
monumentenstatus in procedure**

De Sint-Christoffelkerk staat in de dorpskern van Elsendorp. De kerk met pastorie werd in 1959 in modernistische trant gebouwd door H.T.M. Reuser. De vorige houten noodkerk is afgebrand. Aan de noordzijde van de kerk werd speciaal voor autozegeningen een groot plein aangelegd.

een dramatisch effect geeft.

Sint-Christoffel was de beschermheilige van onder andere reizigers en verkeersdeelnemers en daarom bestond bij de kerk de traditie om auto's en motoren in te zegenen voor men op reis ging. Dit bijzondere gebruik is een belangrijke historische waarde.

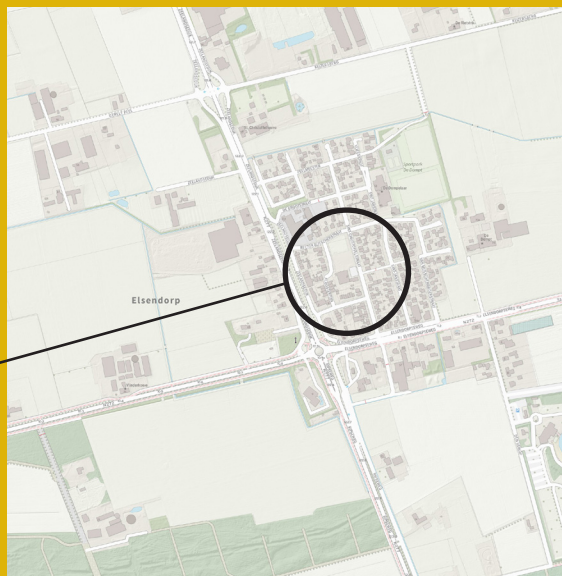
De kerk met nagenoeg vierkante plattegrond en aangebouwde toren heeft een lessenaarsdak gedekt met golfplaat. De pastorie aan de oostzijde heeft een flauw zadeldak. De grote glas-in-lood-vensters hebben een betonnen omlijsting.

De kerk met pastorie is architectonisch waardevol als totaalontwerp van interieur en exterieur en heeft waarde als voorbeeld voor de wederopbouwperiode. Daarnaast is het ontwerp waardevol als onderdeel van het oeuvre van H.T.M. Reuser.

Interieur en exterieur zijn samen ontworpen. De architect schakelde regionale kunstenaars in voor het glas-in-lood, het doopvont, het altaar en het mozaïek bij de ingang. De halfronde uitbouw met het altaar wordt van boven uitgelicht door een venster, wat

De kerk is een beeldbepalend pand en is voorgedragen als gemeentelijk monument.

kerk

10

Vossenbergkerk

naam
adres
bouwjaar
architect
bouwstijl
oppervlakte
eigenaar
functie
monumentale status

Vossenbergkerk
Hendrik Jan IJpenberglaan 31, Elsendorp
1927 en 1981
Onbekend
Sobere ontginningsarchitectuur
229 m²
Protestantse Gemeente Gemert-Boekel
Kerk
Geen

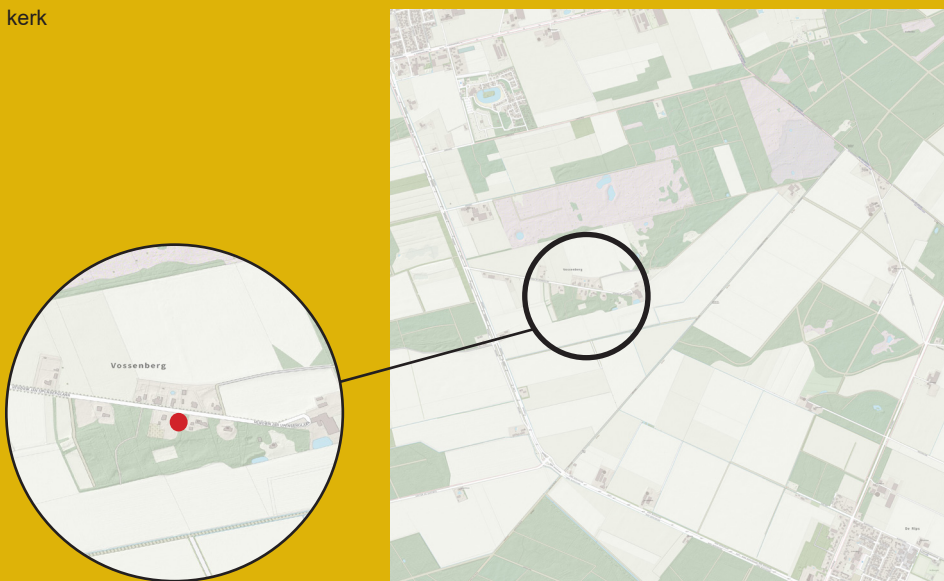
De Vossenbergkerk in Elsendorp werd in 1927 gebouwd op de Vossenbergh, door de eerste protestanten die in 1894 als ontginners naar de Peel kwamen. Het gehucht Elsendorp ligt vrij in het groen. Vanaf 1918 werd een houten arbeidershuisje op de Vossenbergh gebruikt als hervormde kerk.

Het huidige kerkje kwam in 1927 door bijdragen van alle drieënvijftig gemeenteleden gereed. De pastorie volgde een jaar later. In 1936 werd een eigen gemeente gesticht. In 1981 werd het kerkje grondig verbouwd.

Het in baksteen opgetrokken kerkje onder zadeldak heeft een kruisvormige plattegrond, een glazen uitbouw van een bouwlaag aan de achterzijde en een klokkentoren in de nok. De vensters zijn eenvoudig en functioneel. De uitspringende dubbele entree van glas en hout aan de voorzijde is roodgeverfd, evenals enkele accenten zoals de daklijst.

Kernwaarde is de cultuurhistorische rol van het kerkje als protestantse ontginningskerk in een overwegend Rooms-Katholiek milieu. Het bescheiden en pragmatische uiterlijk van de kerk past bij het pionierskarakter van de gemeenschap die Elsendorp ontgon.

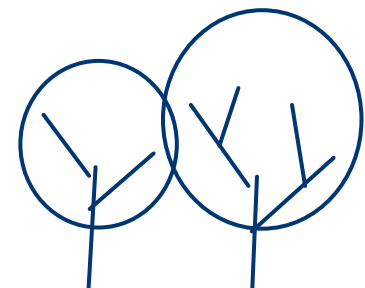
kerk

Bijlage 2:

inspirerende voorbeelden

Op diverse plekken in Nederland zijn goede voorbeelden te vinden van een duurzaam toekomstperspectief van religieus erfgoed. Sommige kerken zijn volledig getransformeerd en herbestemd, andere kerken zijn met het toevoegen van functies op een passende manier nevenbestemd. Diverse functies vinden onderdak in kerkgebouwen. Hieronder volgt een overzicht van enkele inspirerende voorbeelden van kerken uit verschillende tijdsperioden.

Het Speelhuis Helmond | OLV-ten-Hemelopnemingkerk

Toen theater 't Speelhuis in 2011 door een grote brand werd verwoest vond het theater tijdelijk onderdak in de leegstaande Onze-Lieve-Vrouw-ten-Hemelopnemingkerk. Vanwege het tijdelijke karakter en vanwege de monumentale waarde van de kerk werd er gekozen voor een reversibele inbouw voor alle theaterfuncties. Het theater in de kerk beviel uiteindelijk zo goed dat Het Speelhuis nu permanent is gevestigd in de kerk.

Supermarkt Helmond | Bernadettekerk

Door teruglopend kerkbezoek dreigde sluiting en sloop voor de Bernadettekerk in Helmond. De kerk, die na de Tweede Wereldoorlog gebouwd werd, heeft geen monumentenstatus waardoor sloop een reële optie was. Omwonenden uit de buurt kwamen echter in opstand. De kerk vormt een beeldbepalend element in de wijk Helmond-Oost.

Van buiten is de kerk nog duidelijk herkenbaar als kerk. Het oorspronkelijke interieur heeft plaatsgemaakt voor schappen, stellingen en technische installaties. Alleen de opzet van het gebouw, de glas-in-betonramen en het wijwatervat herinneren aan de oorspronkelijke functie. Voor veel gelovigen was de omvorming tot supermarkt een (te) grote stap, de buurt is echter blij met de nieuwe functie en het behoud van dit beeldbepalende gebouw.

Multifunctioneel dorpshuis Heerle | Sint Gertrudis van Nijvelkerk

De Sint Gertrudis van Nijvelkerk in Heerle is een goed voorbeeld van een kerk waar de oorspronkelijke religieuze functie weer een plaats kreeg in een nieuw concept. Dat nieuwe concept bestaat in Heerle uit een dorpshuis in combinatie met een huisarts. Binnen het gebouw zijn nieuwe ruimtes gecreëerd in de zijbeuken. De linkerzijbeuk is nu ingericht als gebedsruimte. De lokale geloofsgemeenschap is nu een van de huurders van het gebouw dat ooit haar eigendom was. Doordat het middenschip open is gelaten is hier de mogelijkheid voor toneeluitvoeringen van het dorpshuis, maar ook voor uitvaarten of grotere kerkdiensten.

Posthoornkerk Amsterdam

Als het aan projectontwikkelaars had gelegen was de Posthoornkerk in Amsterdam al in de jaren zeventig gesloopt en vervangen door woningen. Dat de kerk er nog staat is te danken aan Amsterdammers die zich in de jaren tachtig hebben ingezet om het gebouw te behouden. Door oprichting van een stichting werd het mogelijk de kerk van het Bisdom over te nemen en om te vormen tot een bedrijfsverzamelgebouw met evenementenruimte. Financiële ruimte om het project te realiseren en de kerk blijvend te onderhouden werd gevonden in de verhuur van kantoorunits in het voorste deel van de kerk. Daarnaast wordt de kerk verhuurd voor verschillende evenementen. Door het hanteren van drie verschillende tarieven is het ook voor buurtgroepen en de culturele sector mogelijk activiteiten te organiseren in de kerk. Door verschillende overnamen is de kerk nu in eigendom van Stadsherstel Amsterdam.

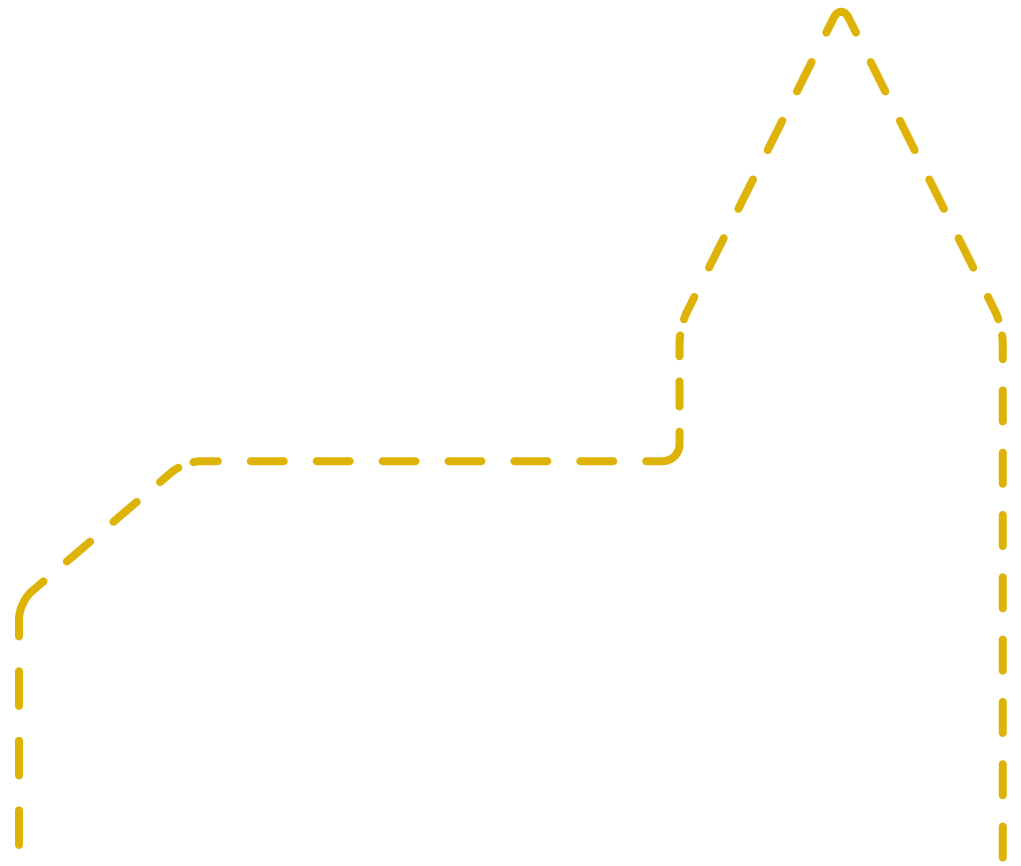

De grootst mogelijke zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport. Echter voor onvolledigheden met betrekking tot deze rapportage, op welke grond dan ook, kan COUP B.V. en/of de samenstellers daarvan op geen enkele wijze verantwoordelijk worden gesteld. De door u verstrekte persoonlijke gegevens in verband met de opdracht zullen niet aan derden verstrekt worden. Op de inhoud en de presentatie van deze rapportage berust een intellectueel eigendomsrecht van Hylkema Erfgoed & COUP B.V.

Gemeente Gemert Bakel

In samenwerking met:
Hylkema Erfgoed B.V.
Mariahoek 4
3511 LD UTRECHT
www.hylkemaerfgoed.nl
&
COUP B.V.
Professor Snijdersstraat 2
2628 RA DELFT
www.coup-group.com

september 2022